

32/446(533) 2<sup>e</sup> ex

**BIBLIOTHEEK  
STARINGGEBOUW**

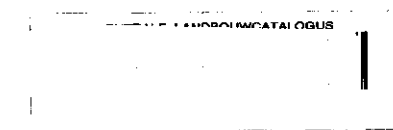
**Draagvlak voor natuur en landschap in de samenleving**

**Verslag van een themamiddag gehouden in DLO-Staring Centrum,  
Wageningen, op 11 december 1996**

**C.M. Volker (redactie)**

**Rapport 533**

**DLO-Staring Centrum, Wageningen, 1997**



31 JULI 1997

32/446(533) 2<sup>e</sup> ex

## REFERAAT

C.M. Volker (red.), 1997. *Draagvlak voor natuur en landschap in de samenleving; verslag van een themamiddag gehouden in DLO-Staring Centrum, Wageningen, op 11 december 1996*. Wageningen, DLO-Staring Centrum. Rapport 533. 58 blz.; 10 fig.; 9 ref.; 1 aanh.

In het beheer van natuur en landschap groeien nieuwe verhoudingen tussen openbaar bestuur en praktijken van burgers. De overheid wil bevorderen dat groepen uit de samenleving meer taken en verantwoordelijkheden op zich nemen. Tijdens een studiemiddag is belicht wat het draagvlak is voor behoud, beheer en ontwikkeling van natuur en landschap. In dit verslag zijn presentaties opgenomen van resultaten uit drie lopende projecten en twee voordrachten over toekomstig sociaal-wetenschappelijk draagvlakonderzoek.

Trefwoorden: landschapsbeheer, natuurbeheer, samenleving, sociale wetenschappen

ISSN 0927-4499

©1997 DLO-Staring Centrum, Instituut voor Onderzoek van het Landelijk Gebied (SC-DLO)  
Postbus 125, 6700 AC Wageningen.  
Tel.: (0317) 474200; fax: (0317) 424812; e-mail: postkamer@sc.dlo.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van DLO-Staring Centrum.

DLO-Staring Centrum aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Project 95000/9998.7

[Rap533.HM/04.97]

## Inhoud

	blz.
<b>Woord vooraf</b>	7
<b>Inleiding van de themamiddag (dr. J. Klijn)</b>	9
<b>Waardering van natuurontwikkelingslandschappen</b> (drs. A.E. van den Berg)	11
1 Inleiding	11
1.1 Natuurontwikkeling en natuurbeleid	11
1.2 De esthetische waarde van natuurontwikkeling	11
1.3 Intermezzo: Stand van zaken in het belevingsonderzoek	12
2 Resultaten van het onderzoek tot nu toe	12
2.1 Resultaten van de eerste drie onderzoeken	13
2.2 Een verklaring voor verschillen in landschapswaarderingsstijlen	15
2.3 Opzet en resultaten experimenteel onderzoek	16
3 Conclusies	18
4 Stelling	18
Literatuur	19
<b>Vrijwillig natuur- en landschapsbeheer in Doetinchem (drs. M. Pleijte)</b>	21
1 Aanleiding	21
2 Vraagstelling	21
3 Onderzoekskader	22
4 Het netwerk in Doetinchem	22
5 Betrokkenheid en participatie van vrijwilligers bij de vormgeving en uitvoering van het beheer	24
5.1 Omvang en structuur	24
5.2 Eigen cultuur	24
5.3 Hulpbronnen	25
5.4 Vrijwillig landschapsbeheer en de vier domeinen	26
6 Vergroting van het sociaal draagvlak voor het natuur- en landschapsbeheer	26
7 De betekenis van het landschapsbeleidsplan (lbp) voor het mobiliseren van draagvlak	28
7.1 Het landschapsbeleidsplan	28
7.2 De landschapscöördinator	29
7.3 De natuur- en landschapscommissie	30
8 Conclusies	30
9 Stellingen	30
<b>Publiek draagvlak voor natuur en natuurbeleid (drs. A.E. Buijs)</b>	31
1 Inleiding	31
2 Het begrip draagvlak	32
3 Uitvoering van het onderzoek	33
4 De eerste resultaten	33
4.1 Wat is natuur?	33
4.2 Het nemen van verantwoordelijkheid	36

4.2.1 Offerbereidheid	36
4.2.2 Actiebereidheid	37
4.2.3 Vrijwilligerswerk	38
5 Tot slot	39
6 Stelling	39
<b>Praktijkgericht onderzoek, dilemma's en kansen voor doelgroepen</b>	
(ir. C.M. Volker)	41
1 Inleiding	41
2 Dilemma's en inclusief denken	42
3 Natuur en landschap als zingevingscategorie	43
4 Natuur en landschap als zorgcategorie	44
5 Schema voor praktijkgericht onderzoek	45
6 Strategieën voor draagvlakvergroting	47
7 DLO-programma publiek en bestuurlijk draagvlak voor natuur en landschap	47
<b>Relatie tussen praktijkgericht en universitair onderzoek</b>	
(prof.dr. C.M.J. van Woerkum)	49
1 Inleiding	49
2 Het klassieke model	49
3 Bezwaren	50
4 Het nieuwe kennisconcept	52
<b>Kort verslag van de discussie (ir. H. Heusinkveld)</b>	53
1 Inleiding	53
2 Bijdrage van Agnes van den Berg	53
3 Bijdrage van Marcel Pleijte	53
4 Bijdrage van Arjen Buijs	55
5 Bijdrage van Kees Volker	55
<b>Aanhangsel: Informatie over lopende projecten</b>	57
1 Bijdrage van Van den Berg	57
2 Bijdrage van Pleijte	57
3 Bijdrage van Buijs	58
4 Bijdrage van Volker	58

## Woord vooraf

DLO-Staring Centrum (SC-DLO) organiseert regelmatig thema(mid)dagen over onderwerpen waarover het instituut expertise beschikt. Deze bijeenkomsten vervullen een belangrijke externe functie: de overdracht van resultaten van onderzoek naar de gebruikers, zowel huidige als toekomstige, die werkzaam zijn in beleid, planning en praktijk.

Het onderwerp van de middag, Draagvlak voor natuur en landschap in de samenleving, staat momenteel sterk in de belangstelling. Dat heeft te maken met een meer algemene verschuiving van waardenoriëntaties in de samenleving, in de richting van zogenoemde post-materialistische waarden. Aandacht voor natuur en landschap en een besef van en bezorgdheid over de achteruitgang van omgevingskwaliteiten maken daar deel van uit.

Daarnaast is sprake van verschuivingen in planning en beleid. De overheid streeft voor bepaalde onderdelen van haar beleid naar meer verantwoordelijkheid voor groepen uit de samenleving. Verbreding van draagvlak slaat niet alleen op steun voor wat zij ziet als kerntaken, maar ook op vergroting van het aantal doelgroepen dat bereid is publieke taken bij het behoud, beheer en ontwikkeling van natuur en landschap op zich te nemen. Bijvoorbeeld ten aanzien van natuur zien we dat de doelstellingen van het Natuurbeleidsplan (1990) in grote lijnen worden gehandhaafd. De uitvoering van het beleid wordt echter meer gedelegeerd aan lagere overheden, waarbij provincies een grotere rol krijgen als regisseur en een loketfunctie vervullen voor particulier initiatief. Bovendien worden talrijke initiatieven van private actoren ('particulieren') gesteund met projectsubsidies, als aanvulling op bestaande regelingen die primair tot doel hebben om de gevestigde natuur- en landschapsbeschermingsorganisaties te helpen bij aankoop en beheer van terreinen.

Tenslotte groeit ook de aandacht voor sociaal-wetenschappelijk draagvlakonderzoek binnen het 'Wageningse' kennissysteem. Dat wordt aangestuurd door het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) en nader vormgegeven en ingevuld door de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO) en de Landbouwuniversiteit Wageningen (LUW). In 1997 is een – voorsnog bescheiden – onderzoeksprogramma van start gegaan, het nieuwe DLO-programma Publiek en bestuurlijk draagvlak voor natuur en landschap (programma 314). Het stimuleert samenwerking tussen DLO-instituten en streeft tevens naar bundeling en versterking van praktijkgerichte draagvlakexpertise, aanvullend op de expertise van universitaire instellingen.

Al met al is sprake van een veranderende cultuur en een heroriëntatie in beleid en praktijk. Oude opvattingen over beleid en onderzoek staan ter discussie en bijvoorbeeld de overheid heeft als 'lerende organisatie' veel belangstelling voor ideeën en initiatieven van 'onderop'. Met het organiseren van deze themamiddag is daar op ingehaakt. In het programma waren, naast de inleiding door de dagvoorzitter, twee hoofdonderwerpen opgenomen:

- 1 Een presentatie van resultaten uit drie lopende onderzoeksprojecten, waarin centraal staat wat er leeft bij de bevolking op het gebied van beleving en waardering, betrokkenheid en omgaan met natuur en landschap. Drie onderwerpen werden belicht:
  - De eerste voordracht behandelt de beleving en waardering van de esthetische waarde van natuurontwikkelingsprojecten. Er is ook aandacht voor een mogelijke verklaring van verschillen in landschapswaardering.
  - Dan volgt een beschrijving van het vrijwillig landschapsbeheer in de gemeente Doetinchem. De vraag is hoe het sociaal draagvlak voor het beheer kan worden vergroot en wat de rol van het gemeentelijk Landschapsbeleidsplan daarbij is.
  - De derde voordracht loopt vooruit op de resultaten van een grote publieksenquête, gehouden in het kader van de Natuurverkenningen 1997. Natuurbeelden onder de Nederlandse bevolking worden gepresenteerd, die zijn gevonden op basis van een statistische analyse. En de feitelijke betrokkenheid van burgers bij behoud en beheer van de natuur wordt toegelicht.
- 2 Een vooruitblik op het te ontwikkelen sociaal-wetenschappelijk draagvlak-onderzoek. Twee aspecten werden uit dit veelomvattende onderwerp gelicht:
  - De vraag hoe draagvlak voor natuur als ‘onmogelijke categorie’ toch op systematische wijze ontsloten kan worden voor praktijkgericht onderzoek. Met de boeren als voorbeeld resulteert dit in een schema dat fungeert als zoekrichting voor kansen om te participeren in het beheer van (agrarische) natuur.
  - De laatste bijdrage gaat over het onderzoek bij de universiteit versus onderzoeksinstellingen. Het onderzoeksproces en de beleidsvorming lopen inmiddels door elkaar en de wisselwerking heeft een sterk dynamisch karakter. Een nieuw kennisconcept is in aantocht, minder gepland en (daardoor) minstens zo aardig als het klassieke model van doorwerking van kennis.

De themamiddag werd afgesloten met een discussie met de zaal. Daarvan is in dit verslag een beknopte samenvatting opgenomen. Het aanhangsel bevat informatie over de projecten die op de themamiddag ter sprake kwamen.

C.M. Volker (redactie)  
februari 1997

## **Inleiding van de themamiddag**

*Jan Klijn (SC-DLO)*

Draagvlak is een containerbegrip. Het poogt aan te duiden in welke mate mensen veranderingen in de maatschappij en de fysieke omgeving positief beoordelen of zich daarmee kunnen verenigen. Een positieve betrokkenheid kan zich uiten in (actieve) participatie. Van een wat minder actieve betrokkenheid is sprake wanneer men zegt zich medeverantwoordelijk te voelen. Een nog passievere houding is die van de acceptatie. Gebrek aan draagvlak kent eveneens gradaties, oplopend tot actief verzet. Draagvlak komt meestal ter sprake in de context van een verandering in de situatie of een wijziging van beleid.

Draagvlak, voor zover men er in geïnteresseerd is en het wil meten, kan onderzocht worden bij individuen, groepen burgers met gelijkgeaarde belangen (bijvoorbeeld boeren), maatschappelijke organisaties (bijvoorbeeld milieu- en natuurorganisaties) en lagere (semi)overheden die een rol bij de uitvoering van rijksbeleid moeten spelen.

Op deze themamiddag staat draagvlak centraal in relatie tot natuur en landschap. Het gaat hier om behoud, herstel en ontwikkeling, maar zeker ook om verliezen ten gevolge van grote ingrepen. Of het nu gaat om veranderingen ten voordele of ten nadele van natuur en landschap, er kunnen soms opmerkelijke weerstanden optreden. Men denke aan ontpoldering langs de Westerschelde, natuurontwikkelingsplannen in Gaasterland en de recente kabinetsbesluiten inzake grote infrastructuur als Betuwelijn, HSL.

Het is opmerkelijk dat de overheid zich sinds het uitbrengen van het Natuurbeleidsplan meer en meer de betekenis van voldoende draagvlak voor bijvoorbeeld de realisering van de Ecologische Hoofdstructuur realiseert. Onlangs sprak Directeur-Generaal Johan de Leeuw (LNV), bij het eerste lustrum van het IKC Natuurbeheer, over het meer rekening houden met de maatschappelijke realiteit en het beter benutten van 'gamma-kennis'. Maatschappelijke weerstanden tegen plannen en beleidsuitvoering kosten tijd, geld en prestige. Hoe meer draagvlak, des te beter loopt de uitvoering. (Voor)kennis van draagvlak is dus cruciaal.

De opgave voor het onderzoek, zoals dat vanmiddag aan het woord komt, is geen geringe. Ten opzichte van het al langlopende en omvangrijke natuurwetenschappelijke onderzoek valt er voor draagvlakonderzoek nog heel wat in te halen. Soms moet daarbij een paar steken dieper gespit worden in theorievorming en methodenontwikkeling dan op het eerste gezicht wordt gedacht. Bij draagvlak moet men de actoren en hun motieven op ordentelijke wijze in kaart brengen. Het volstaat niet om aan de oppervlakte te blijven. Als er gebrek is aan draagvlak, wat betekent dat dan? En bij wie? Ook bij een positief draagvlak is er altijd het intrigerende verschil tussen (vrijblijvende) mening en concreet gedrag. Hoe groot is de offerbereidheid werkelijk?

Kennis van draagvlak is in ieder geval voor de betrokken overheid van groot belang. Moet zij het beleid bijstellen, doordrukken, anders presenteren, kan zij beter terugtreden en initiatieven van onderaf stimuleren? Vragen waarop maatschappijwetenschappelijk onderzoek hopelijk een gedeeltelijk antwoord kan geven. Op de themamiddag komen voor de pauze resultaten van recent afgerond en lopend onderzoek aan de orde in de inleidingen van Agnes van den Berg (psychologe RUG/SC-DLO), Marcel Pleijte (bestuurskundige SC-DLO) en Arjen Buijs (socioloog SC-DLO). Na de pauze leveren Kees Volker (ruraal socioloog SC-DLO) en Cees van Woerkum (hoogleraar Voorlichtingskunde LUW) hun visie op de toekomst van het onderzoek.



# Waardering van natuurontwikkelingslandschappen

*Agnes van den Berg (RUG/SC-DLO)*

## 1 Inleiding

### 1.1 Natuurontwikkeling en natuurbeleid

Lange tijd was het natuurbeleid van de Nederlandse overheid vooral gericht op behoud van bestaande natuurwaarden. In het begin van de jaren '80 werd echter een nieuwe beleidslijn geïntroduceerd, waarin naast een conserverend beleid ook de wenselijkheid van een meer 'scheppend' beleid van ontwikkeling van natuurwaarden werd aangegeven (Min. van CRM & VRO, 1981). Sinds de introductie van deze 'natuurontwikkelingsgedachte' in het natuurbeleid heeft deze gedachte snel aan populariteit gewonnen, en inmiddels vormt natuurontwikkeling één van de kernpunten van het natuurbeleid (Min. van LNV, 1990). Natuurontwikkeling wordt gezien als het belangrijkste middel voor het realiseren van een Ecologische Hoofdstructuur (EHS) in Nederland. In de loop der jaren is de ruimtelijke structuur van de natuur in Nederland sterk verbrokken geraakt, waardoor verbreding en uitwisseling van veel soorten moeilijk of onmogelijk is geworden. Door middel van natuurontwikkeling wil de overheid proberen om bestaande natuurgebieden met elkaar te verbinden in een landelijk netwerk van natuurgebieden (de EHS).

### 1.2 De esthetische waarde van natuurontwikkeling

Het belangrijkste doel van natuurontwikkeling is het verhogen van de ecologische waarde van het landschap, die vooral wordt afgemeten aan de mate van biodiversiteit (verscheidenheid aan soorten planten en dieren). Natuurontwikkeling heeft echter niet alleen gevolgen voor de ecologische waarde van het landschap, ook de esthetische waarde van het landschap kan veranderen doordat het landschap er op veel plaatsen heel anders uit zal zien na de uitvoering van de natuurontwikkelingsprojecten. Volgens de overheid is het daarom belangrijk dat bij natuurontwikkeling naast ecologische criteria ook esthetische criteria in acht worden genomen. In de praktijk leidt deze aanbeveling echter tot problemen, omdat er maar weinig bekend is over de gevolgen van natuurontwikkeling voor de esthetische waarde van het landschap. Daarom is in 1993, in het kader van het deelprogramma 'Landschappelijke waarden' van het stimuleringsprogramma Natuurbeleidsplan, een promotieonderzoek gestart met als doel het ontwikkelen van een model voor het verklaren en voorspellen van de esthetische waarde van natuurontwikkelingsmaatregelen.

### 1.3 Intermezzo: Stand van zaken in het belevingsonderzoek

Belevingsonderzoek, zoals onderzoek naar de waardering van landschappen vaak wordt genoemd, wordt in Nederland slechts op beperkte schaal uitgevoerd. Wetenschappelijk gezien kan belevingsonderzoek worden geplaatst binnen het vakgebied van de omgevingspsychologie. Verreweg het meeste omgevingspsychologische onderzoek wordt in het buitenland, en dan met name in de Verenigde Staten, verricht. Anders dan vaak wordt gedacht vormt de omgevingspsychologie geen officiële studierichting aan Nederlandse universiteiten. Belevingsonderzoek is in Nederland meestal toepassingsgericht, met weinig of geen theoretische onderbouwing. Er zijn wel verschillende promotie-onderzoeken uitgevoerd, onder andere door Henk Boerwinkel, Freek Coeterier en Henk Staats.

Kenmerkend voor belevingsonderzoek, zowel in Nederland als in het buitenland, is dat er geen consensus bestaat over de methode van onderzoek. Sommige onderzoekers doen vooral kwalitatief onderzoek, anderen doen meer kwantitatief onderzoek. Een probleem bij het kwantitatieve onderzoek is dat de gebruikte statistische technieken vaak weinig recht doen aan individuele verschillen in de beleving.

Een ander kenmerk van belevingsonderzoek is dat dit onderzoek tot nu toe vooral is gericht op de waardering van *bestaande* landschappen. De meeste vragen van beleidsmakers en landinrichters omtrent landschapswaardering zijn echter gericht op de waardering van plannen voor *veranderingen* in landschappen. Het is maar de vraag in hoeverre resultaten van onderzoek naar bestaande landschappen toepasbaar zijn in veranderingssituaties. In dergelijke situaties kunnen 'tijdelijke' factoren, zoals weerstand tegen verandering, een belangrijke rol spelen.

In het huidige onderzoek wordt expliciet aandacht besteed aan veranderingsaspecten die van invloed kunnen zijn op de waardering van natuurontwikkelingslandschappen. Door middel van de ontwikkeling van een integratief theoretisch model en de toepassing van krachtige statistische methoden wordt gepoogd een bijdrage te leveren aan de theorie- en modelvorming in het belevingsonderzoek.

## 2 Resultaten van het onderzoek tot nu toe

In totaal zijn nu vier onderzoeken uitgevoerd:

- een verkennend laboratoriumonderzoek (Van den Berg, 1995),
- een veldonderzoek in Midden-Groningen (Van den Berg et al., 1996),
- een onderzoek onder studenten (zie stageverslag De Vries, 1996) en
- een experimentele studie.

## 2.1 Resultaten van de eerste drie onderzoeken

In het verkennende laboratoriumonderzoek (Van den Berg, 1995) is onder andere aandacht besteed aan het vinden van een goede statistische techniek om de invloeden van verschillende variabelen (landschapskenmerken en persoonskenmerken) op de waardering van natuurontwikkelingslandschappen te modelleren. Uiteindelijk is gekozen voor de multiniveau-techniek, een nieuwe analysetechniek die nog niet eerder in landschapsonderzoek was toegepast. Met deze techniek bleek het mogelijk om naast algemene verbanden tussen landschapskenmerken en de waardering ook individuele en groepsverschillen in deze verbanden vast te stellen. Met de in belevingsonderzoek gangbare statistische technieken, zoals multi-pele regressieanalyse, was dit tot nu toe niet goed mogelijk.

Het tweede onderzoek was een veldonderzoek naar de waardering van natuurontwikkeling in Midden-Groningen (Van den Berg et al., 1996). Dit gebied is aangewezen als natuurontwikkelingsgebied in het kader van de EHS. Aan drie verschillende gebruikersgroepen (bewoners, fietsers en agrariërs) werden zes verschillende foto's voorgelegd: één foto van het bestaande landschap en vijf computersimulaties van plannen voor natuurontwikkeling. Uit de resultaten bleek dat de natuurontwikkelingslandschappen verschillend werden gewaardeerd door de gebruikersgroepen (fig. 1).

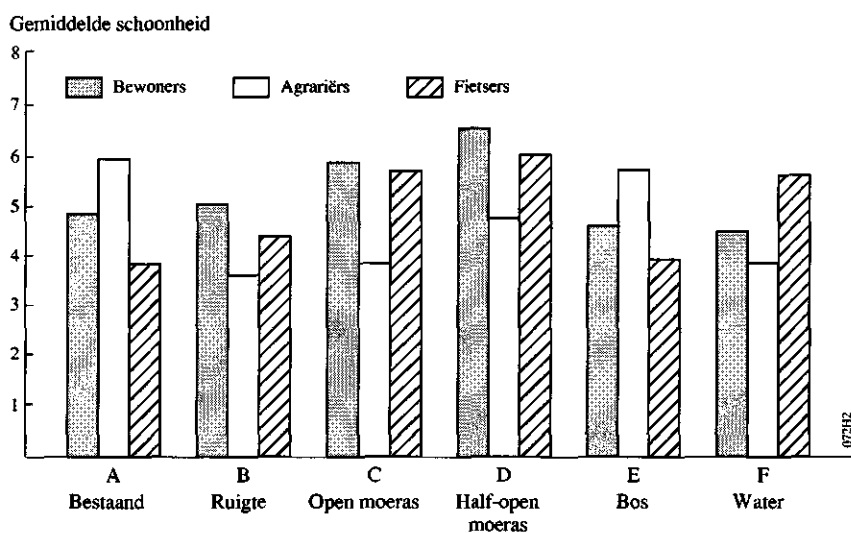


Fig. 1 Gemiddelde schoonheidsoordelen in drie gebruikersgroepen

Met behulp van de multiniveau-techniek kon worden vastgesteld dat er sprake was van twee verschillende 'waarderingstijlen': bewoners en fietsers, en dan met name de hoog opgeleiden in deze groepen, hadden over het algemeen een hoge waardering voor ruige natuur, terwijl agrariërs juist een hoge waardering hadden voor verzorgde natuur. Op basis van de resultaten van het onderzoek kon echter niet worden vastgesteld in hoeverre de waarderingstijl van de agrariërs tijdelijk of stabiel van aard was. Omdat het onderzoek in een 'echte' veranderingssituatie was uitgevoerd, was het heel goed mogelijk dat agrariërs de ruige natuur tijdelijk minder mooi vonden

omdat ze erdoor zouden worden geschaad in hun economische belangen. Wel kon worden vastgesteld dat de grote gewenning van agrariërs aan het verzorgde landschap in Midden-Groningen (gemeten door woonduur) geen verklaring kon bieden voor het optreden van de verschillen in waarderingsstijlen.

Als volgende stap in het onderzoek is een vervolgonderzoek uitgevoerd waarin is onderzocht in hoeverre verschillen in waardering van ruige natuur tussen agrariërs en andere gebruikersgroepen ook voorkomen in een meer neutrale beoordelingssituatie (De Vries, 1996). Aan drie verschillende groepen studenten (agrarisch onderwijs, psychologie en biologie) zijn 36 dia's van Nederlandse landschappen getoond: 18 dia's van 'verzorgde landschappen' (hoofdgroep 3/4) en 18 dia's van 'ruige landschappen' (hoofdgroep 1/2). De indeling van de landschappen is uitgevoerd door experts, waarbij gebruik is gemaakt van het systeem van natuurdoeltypen zoals beschreven in het Handboek Natuurdoeltypen (Bal et al., 1995).

De studenten beoordeelden de landschappen op schoonheid en een aantal landschapskenmerken, waaronder ruigheid. Tevens vulden zij een persoonlijkheidsvragenlijst in en een natuurbeeldenvragenlijst. Als persoonlijkheidsvragenlijst werd de 'Five Factor Personality Inventory' van Hendriks et al. (1995) gebruikt. Deze vragenlijst meet vijf verschillende persoonlijkheidsdimensies: extravertie, vriendelijkheid, zorgvuldigheid, neuroticisme en intellect. De natuurbeeldenvragenlijst was geïnspireerd op de natuurbeelden zoals deze zijn onderscheiden door de Natuurbeschermingsraad (1993). Het onderzoek werd geïntroduceerd als een onderzoek naar de 'waardering van landschappen'; de term 'natuurontwikkeling' werd hierbij uitdrukkelijk vermeden.

Uit de resultaten bleek dat er, ook in deze neutrale context, grote verschillen in de waardering bestonden tussen de drie groepen studenten (fig. 2). De agrarische studenten vonden de ruige landschappen gemiddeld minder mooi dan de studenten psychologie, die deze landschappen weer gemiddeld minder mooi vonden dan de studenten biologie. De agrarische studenten vonden de verzorgde landschappen daarentegen juist mooier dan de biologie- en psychologie-studenten. Deze resultaten tonen aan dat verschillen in de waardering van ruige natuur tussen gebruikersgroepen niet alleen optreden in een veranderingscontext.

De resultaten van de natuurbeeldenvragenlijst boden nog meer ondersteuning voor de stabiele aard van de groepsverschillen in de waardering van ruige natuur. De proefpersonen kregen 33 voorbeelden van natuur voorgelegd, en moesten van elk voorbeeld aangeven in hoeverre dit voorbeeld typerend was voor hun opvatting over natuur. Uit een factoranalyse van de antwoorden kwamen vier natuurbeelden naar voren: gebruiksnatuur, gezonde natuur, decoratieve natuur en ongerepte natuur. Het relatieve belang van deze natuurbeelden verschilde per groep: de agrarische studenten vonden gebruiksnatuur, gezonde natuur en decoratieve natuur gemiddeld meer typerend dan de psychologen en biologen, terwijl ze ongerepte natuur juist minder typerend vonden dan de psychologen en biologen. Met behulp van de multiniveau-techniek kon worden aangetoond dat de groepsverschillen in de waardering van ruigheid voor een groot deel (maar niet helemaal) verklaard konden worden door de groepsverschillen in het belang van de natuurbeelden gebruiksnatuur, decoratieve natuur en ongerepte natuur.

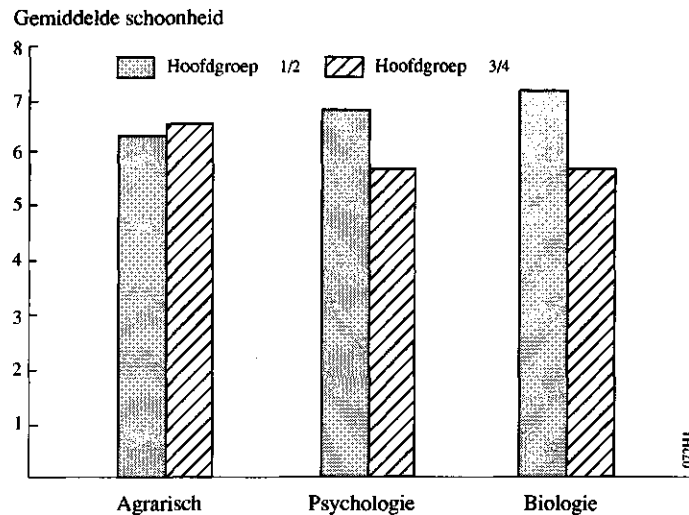


Fig. 2 Gemiddelde schoonheidsoordelen in drie student-groepen

## 2.2 Een verklaring voor verschillen in landschapswaarderingsstijlen

Op basis van de resultaten van de eerste drie onderzoeken kan worden geconcludeerd dat sommige mensen en groepen meer van ruige natuur houden dan andere, en dat deze verschillen stabiel van aard zijn. Het onderzoek geeft echter geen antwoord op de meer fundamentele vraag waar verschillen in de waardering van ruigheid in landschappen vandaan komen. Een mogelijk antwoord op deze vraag zou kunnen liggen in de verschillende psychologische functies van ruige en verzorgde natuur. Globaal kunnen twee verschillende functies van natuur worden onderscheiden: een praktische of materiële functie (voedsel en veiligheid) en een symbolische of immateriële functie (identiteit, religieuze gevoelens). Verzorgde natuur lijkt vooral een praktische functie te hebben voor de mens. Naarmate de natuur meer gecontroleerd en 'getemd' is door de mens, levert deze minder gevaar op en meer opbrengsten (in de zin van voedsel, delfstoffen en energie). Ruige natuur lijkt daarentegen meer een symbolische functie voor de mens te vervullen. Ruige natuur vormt in principe een bedreiging voor de mens, maar zolang de mens niet direct afhankelijk is van de natuur kan ruige natuur helpen bij zijn (hogere-orde) behoeften aan individuele ontplooiing en zelfverwezenlijking. Door de ruige natuur op te zoeken kunnen mensen even afstand nemen van de gevestigde sociale normen en waarden, wat hen kan helpen bij het vinden van hun persoonlijke normen en waarden.

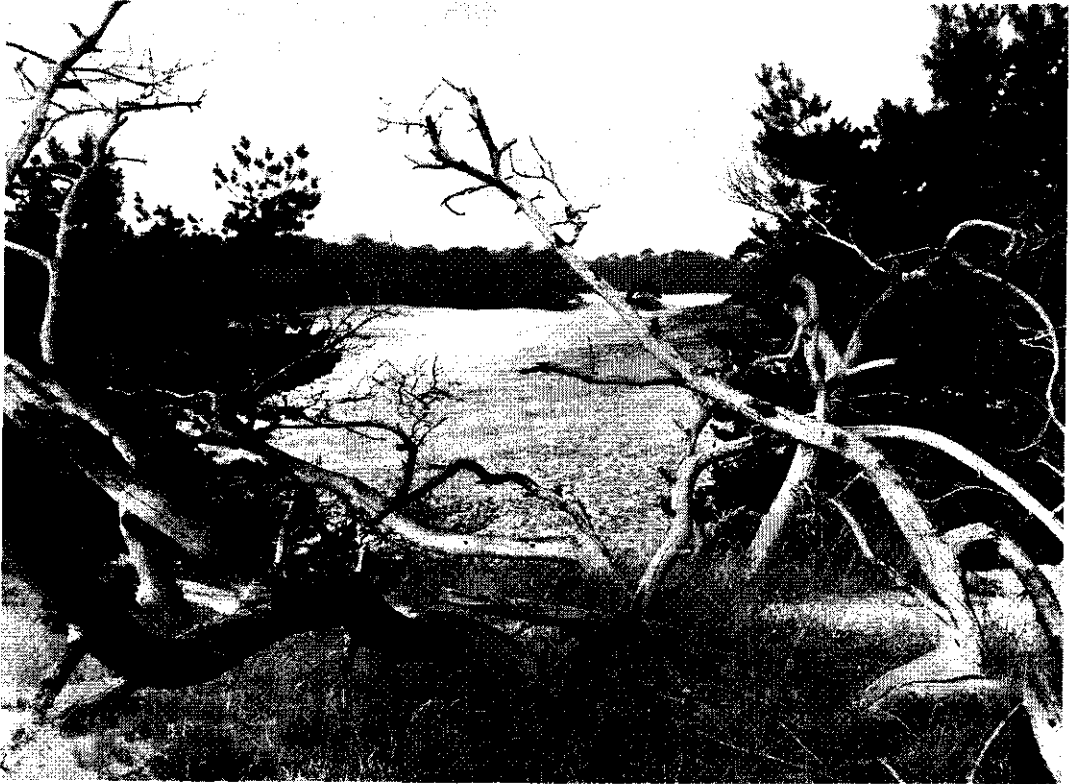
Uitgaande van deze verschillende functies van ruige en verzorgde natuur lijken de gevonden verschillen in waardering van ruige natuur tussen agrariërs en niet-agrariërs eenvoudig te verklaren. Agrariërs hebben een zeer directe, functionele relatie met het landschap, zoals onder andere blijkt uit de bevinding dat ze relatief hoog scoren op de meer materiële natuurbeelden, zoals gebruiksnatuur en gezonde natuur. Hierdoor hebben ze meer behoefte aan en waardering voor verzorgde natuur dan niet-agrariërs. Omdat agrariërs in een kwetsbare positie ten opzichte van de natuur staan, is ruige natuur voor hen veel bedreigender dan voor niet-agrariërs, waardoor ze ruige natuur minder waarderen dan niet-agrariërs.

Als de lage waardering van agrariërs voor ruige natuur inderdaad wordt veroorzaakt doordat agrariërs afhankelijk zijn van de natuur, dan zou dit betekenen dat niet-agrariërs, naarmate ze meer afhankelijk zijn van de natuur, ook minder waardering hebben voor ruige natuur (en meer waardering voor verzorgde natuur). De resultaten van het veldonderzoek (Van den Berg et al., 1996) bieden enige indirecte ondersteuning voor deze veronderstelling. Uit dit onderzoek bleek een sterk effect van opleidingsniveau: lager opgeleiden hadden minder waardering voor ruigheid dan hoog opgeleiden. Over het algemeen kan worden gesteld dat een hoog opleidingsniveau meer kansen biedt op een veilig en zeker bestaan. Dit resultaat zou er daarom op kunnen wijzen dat de waardering van ruige natuur afhankelijk is van de mate waarin men over het algemeen in een veilige, zekere positie verkeert.

Een ander resultaat uit het onderzoek onder studenten (De Vries, 1996) luidt echter dat mensen die hoog scoren op het persoonlijkheidskenmerk 'neuroticisme' (dat wil zeggen veel piekeren, tobben, problemen zien) méér van ruige natuur houden dan mensen die laag op dit kenmerk scoren. Als het zo is dat neuroticisme een indicatie is voor de mate waarin men zich bedreigd voelt in zijn bestaan, dan lijkt deze bevinding de veronderstelling dat existentiële dreiging en afhankelijkheid van de natuur leidt tot een lage waardering van ruigheid tegen te spreken. Deze bevinding kan echter ook anders worden geïnterpreteerd. Alhoewel het voor de hand ligt, hoeft het helemaal niet zo te zijn dat 'neurotische' mensen meer bedreigd zijn in hun bestaan dan meer stabiele mensen. Zeker bij de onderzochte groep jonge, gezonde studenten kan neuroticisme ook worden gezien als een indicatie dat men veel met zichzelf en zijn eigen problemen bezig is. Zoals eerder betoogd, kan ruige natuur juist voor deze mensen een belangrijke symbolische functie vervullen. Een lage score op neuroticisme zou er bij studenten op kunnen duiden dat men weinig over zichzelf nadenkt, en meer gericht is op primaire zaken zoals studeren, sociale contacten en bijbaantjes (in dit verband is het ook interessant dat de agrarische studenten gemiddeld lager op het kenmerk neuroticisme scoorden dan de andere twee groepen).

### **2.3 Opzet en resultaten experimenteel onderzoek**

Zoals blijkt uit deze bespreking van het effect van neuroticisme zijn correlaties altijd voor verschillende interpretaties vatbaar. Daarom is de veronderstelling dat de waardering voor ruige natuur afhankelijk is van de mate waarin de beoordelaar in een veilige en zekere positie verkeert op experimentele wijze onderzocht. Gekozen is voor een experimentele opzet waarbij de ene helft van de proefpersonen voorafgaand aan de landschapsbeoordeling vragen over een bedreigend onderwerp (doodgaan) moest beantwoorden, terwijl de andere helft vragen over een neutraal onderwerp (eten) moest beantwoorden. Deze vragen over doodgaan en eten werden gesteld in het kader van een zogenaamd ongerelateerde persoonlijkheidstest. Uit eerder onderzoek in de sociale psychologie (Solomon et al., 1991) is gebleken dat nadenken over de eigen dood zeer bedreigend is voor mensen, omdat het een onvermijdelijk gegeven is, dat conflicteert met het menselijk instinct om te overleven.



*Fig. 3a Voorbeeld van een landschap dat mensen minder mooi vinden wanneer ze geconfronteerd worden met hun eigen sterfelijkheid*



*Fig. 3b Voorbeeld van een landschap dat mensen mooier vinden wanneer ze geconfronteerd worden met hun eigen sterfelijkheid  
(Foto's: Centrum voor Fotografie en Beeldverwerking, SC-DLO)*

Uit de resultaten van het experiment bleek dat proefpersonen die over hun eigen dood hadden nagedacht meer waardering hadden voor verzorgde landschappen, en minder waardering voor ruige landschappen dan proefpersonen die over een neutraal onderwerp hadden nagedacht (fig. 3a-3b). Deze bevinding biedt ondersteuning voor de veronderstelling dat de waardering van ruigheid in landschappen afhankelijk is van de mate waarin de beoordelaar in een bedreigde positie verkeert. Als mensen worden bedreigd in hun bestaan, houden ze meer van verzorgde landschappen. Interessant aan deze bevinding is dat er ook goede argumenten zijn om juist het tegengestelde resultaat te verwachten. Het experiment werd uitgevoerd bij psychologiestudenten die over het algemeen liefhebbers zijn van ruige landschappen. Het is goed denkbaar dat deze studenten wanneer ze bedreigd worden juist extra waardering tonen voor datgene wat belangrijk voor ze is: ruige natuur. Een dergelijke uitkomst van het experiment lijkt ook beter aan te sluiten bij het gegeven dat ruige, niet door mensen beïnvloede natuur voor velen een toevluchtsoord en bron van troost en inspiratie vormt in moeilijke tijden. De resultaten van het experiment laten echter duidelijk zien dat existentiële dreiging bij liefhebbers van ruige natuur niet leidt tot een hogere, maar juist tot een lagere waardering van ruige landschappen.

### **3 Conclusies**

- 1 De mate van ruigheid van natuurontwikkelingslandschappen is een belangrijke factor in de waardering van deze landschappen.
- 2 Ruigheid wordt niet door iedereen even mooi gevonden. Niet-agrariërs (recreanten en bewoners), met name de zeer hoog opgeleiden in deze groepen, waarderen ruigheid over het algemeen positief. Agrariërs waarderen ruigheid over het algemeen negatief.
- 3 Verschillen tussen gebruikersgroepen in de waardering van ruigheid zijn stabiel van aard, en hangen samen met natuurbeelden. Deze verschillen kunnen niet worden verklaard door gewenning of weerstand tegen verandering.
- 4 De waardering voor ruige natuur hangt samen met de mate waarin de beoordelaar in een veilige en zekere positie verkeert. Wanneer mensen bedreigd worden in hun bestaan, neemt hun waardering voor ruige natuur af, en hun waardering voor verzorgde natuur toe.

### **4 Stelling**

*Het ontwikkelen van ruige, ongerepte natuurgebieden is strijdig met de fundamentele menselijke behoefte aan een beheersbare, veilige omgeving.*



## Literatuur

Bal, D., H.M. Beijer, Y.R. Hoogeveen, S.R.J. Jansen & P.J. van der Reest, 1996. *Handboek natuurdoeltypen in Nederland*. Wageningen. IKC Natuurbeheer.

Berg, A.E. van den, 1995. *De waargenomen kwaliteit van landschapsveranderingen. Theoretisch en experimenteel onderzoek naar de mogelijkheden van een model voor het verklaren en voorspellen van de waargenomen kwaliteit van natuurontwikkelingsmaatregelen*. Wageningen. DLO-Staring Centrum, Rapport 409.

Berg, A.E. van den, J.F. Coeterier & C.A.J. Vlek, 1996. Hoe mooi is ruige natuur? Verschillen tussen gebruikers in de waardering van landschapskenmerken bij natuurontwikkeling. *Landschap* 13: 285-297.

Hendriks, A.A.J., K.B. Hofstee, B. de Raad & A. Angleitner, 1995. *The Five-Factor Personality Inventory (FFPI)*. Groningen. Rijksuniversiteit Groningen, Vakgroep Psychologie.

Ministerie van CRM & Ministerie van VRO, 1981. *Structuurschema natuur- en landschapsbehoud. Deel a. Beleidsvoornemen*. 's Gravenhage.

Ministerie van LNV, 1990. *Natuurbeleidsplan. Beleidsvoornemens*. 's Gravenhage. SDU.

Natuurbeschermingsraad, 1993. *Natuur tussen de oren: natuur- en landschapsbeelden en hun rol bij de ontwikkeling en vormgeving van beleid*. Utrecht. Natuurbeschermingsraad.

Solomon, S., J. Greenberg & T. Pyszczynski, 1991. A terror management theory of social behavior; the psychological functions of self-esteem and cultural worldviews. *Advances in Experimental Social Psychology* 24: 93-159.

Vries, D.H. de, 1996. *Groepsverschillen in de esthetische waardering van landschappen: de invloed van natuurhouding, natuurbeeld en persoonlijkheid op de waardering van ruigheid en verzorgdheid*. Rijksuniversiteit Groningen, Vakgroep Psychologie, Stageverslag.

# Vrijwillig natuur- en landschapsbeheer in Doetinchem

*Marcel Pleijte (SC-DLO)*

## 1 Aanleiding

Het natuur- en landschapsbeleid bevindt zich in een periode van grote veranderingen. Pleidooien voor een rijksoverheid die op afstand moet sturen, aanmoedigen tot vergaande deregulering en ondersteuning van initiatieven door groepen uit de samenleving die publieke taken op zich willen nemen, zijn hiervan voorbeelden. Velen dragen momenteel de zelfwerkzaamheid van burgers op handen. Die zelfwerkzaamheid staat in deze presentatie centraal. Hij is terug te vinden in de groepen vrijwilligers die zich al vele jaren inzetten voor het onderhoud van de natuur en het landschap, dat wil zeggen het vrijwillig landschapsbeheer.

Vrijwillig landschapsbeheer omvat hier alle hoofdzakelijk project- en groepsgewijs georganiseerde werkzaamheden gericht op onderhoud, herstel en ontwikkeling van natuur- en landschapswaarden, die berusten op vrijwillige inzet van burgers. De opdrachtgever, het ministerie van LNV, interesseert zich ook in de rol die het landschapsbeleidsplan voor vrijwillig natuur- en landschapsbeheer kan spelen. In een landschapsbeleidsplan (lbp) schetsen gemeenten een visie op de landschappelijke ontwikkelingen in het buitengebied; zij koppelen aan een lbp ook een plan van aanpak. Een goed lbp heeft een integraal karakter en houdt rekening met ontwikkelingen binnen sectoren als 'landbouw' en 'recreatie' en facetten als 'milieu' en 'water'. Voor de uitvoering van het lbp is vaak de medewerking nodig van particulieren en organisaties die betrokken zijn bij het buitengebied. Een lbp heeft geen formeel-juridische status en moet het daarom voornamelijk hebben van sociale regulering. Dit betekent veel persoonlijke betrokkenheid, bereidheid tot zelfwerkzaamheid en samenwerking op vrijwillige basis. Voor de gemeente lijkt vooral een faciliterende en aansturende rol weggelegd. De sturingsmogelijkheden van de gemeente lijken beperkt.

## 2 Vraagstelling

In het onderzoek staan de volgende onderzoeksvragen centraal:

- 1 Wat is de betrokkenheid en participatie van vrijwilligers bij de vormgeving en uitvoering van het beheer van natuur en landschap in het buitengebied?
- 2 Hoe kan het sociaal draagvlak voor het natuur- en landschapbeheer worden vergroot? Hierbij gaat het niet echt om het vergroten van draagvlak bij individuen maar vooral om het vergroten van draagvlak onder meer personen.
- 3 Welke (indirecte) betekenis heeft het landschapsbeleidsplan voor het mobiliseren van draagvlak?

### 3 Onderzoekskader

In ons onderzoekskader is vrijwillig landschapsbeheer geen op zichzelf staande activiteit, maar is het beheer ingebed in een rijke schakering van maatschappelijke instituties en ontwikkelingen. Vergroting van draagvlak kan namelijk onmogelijk begrepen worden zonder daarbij de relatie van vrijwilligersgroepen met de (sociale) omgeving in beschouwing te nemen. De samenleving kan men opgebouwd zien uit verschillende publieke en private domeinen die op eigen wijze zorgen voor ordening van het maatschappelijk bestaan. In ons onderzoek onderscheiden wij vier domeinen: de overheid, de markt (het bedrijfsleven), de gemeenschap en het privé-leven. Het vrijwilligerswerk kan met alle domeinen relaties hebben; het ligt als het ware tussen deze domeinen in (fig. 1). Het vrijwillig landschapsbeheer kan onder invloed staan van ontwikkelingen in de verschillende domeinen. Of dit het geval is, en zo ja op welke wijze, gaan wij na voor de gemeente Doetinchem.

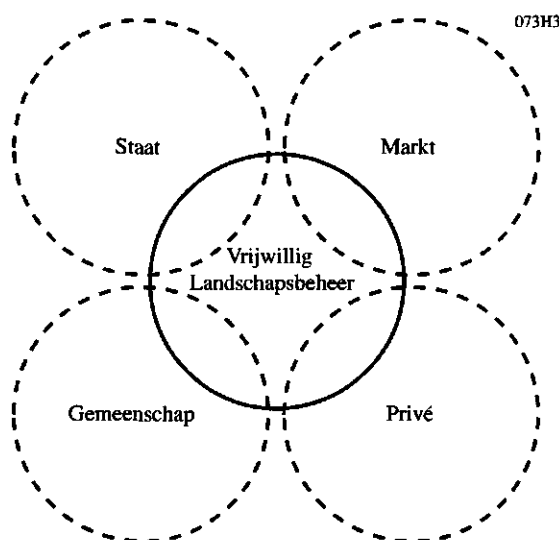


Fig. 1 Vrijwillig landschapsbeheer en de vier domeinen

### 4 Het netwerk in Doetinchem

De actoren en hun relaties met andere actoren vormen in Doetinchem een specifiek netwerk voor het vrijwilligerswerk (fig. 2).

Binnen de gemeente Doetinchem is de afdeling 'groenvoorziening' verantwoordelijk voor het landschapsbeheer. Vanuit deze afdeling is het initiatief gekomen om een landschapsbeleidsplan op te stellen. Eén van de verwezenlijkte voorstellen uit het landschapsbeleidsplan is het aanstellen van een landschapscoördinator. De landschapscoördinator blijkt, gezien vanuit het totale netwerk van actoren, als een 'spin in het web' te fungeren. De landschapscoördinator schakelt naast de eigen gemeentelijke plantsoendienst veel actoren buiten de overheid in om aan landschapsbeheer te doen. De landschapscoördinator benadert particuliere eigenaren en verwezenlijkt de

ideeën voornamelijk met groene aannemers. Eén van die groene aannemers werkt met weekvrijwilligers. Dit zijn mensen die vrijwillig de groene aannemer met werkzaamheden bijstaan in de hoop dat dit een opstap is naar een betaalde baan. Daarnaast schakelt de landschapscoördinator IVN-groepen in, zoals de vrijwilligersgroep 'landschapsbeheer' en de werkgroep 'weidevogels', om projectvoorstellen uit het landschapsbeleidsplan te verwezenlijken of om nieuwe projecten te verwezenlijken.

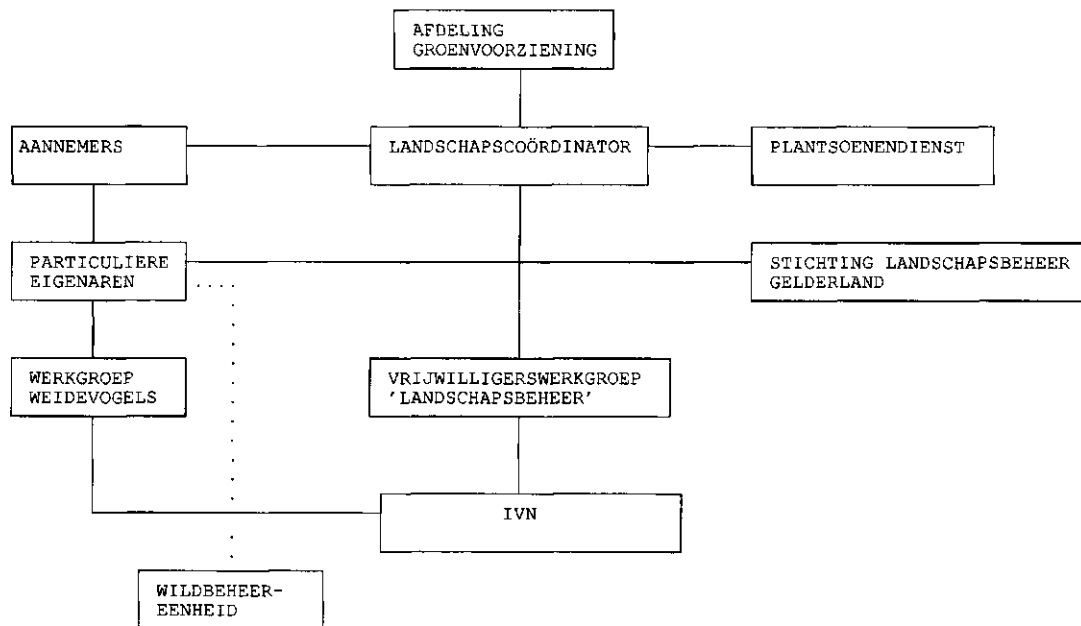


Fig. 2 Het netwerk voor vrijwilligerswerk in Doetinchem

De vrijwilligersgroepen blijken in hoge mate zelf contacten met particuliere eigenaren te onderhouden over de te verrichten werkzaamheden. De Stichting Landschapsbeheer Gelderland heeft een ondersteunende functie voor de vrijwilligers: het aanbieden van hulpbronnen zoals cursussen en gereedschappen. Daarnaast spelen Staatsbosbeheer, Het Geldersch Landschap en het waterschap een rol in het landschapsbeheer. Omdat deze geen directe of indirecte relatie hebben met de vrijwilligers uit Doetinchem, hebben wij hen niet opgenomen in het schema.

Bij de vrijwilligers concentreren we ons op de vrijwilligers van de IVN-werkgroep landschapsbeheer. Zij worden als de meest belangrijke groep aangemerkt. Deze groep heeft een langere bestaansgeschiedenis dan de overige groepen, wat mogelijkheden biedt om ontwikkelingen en verschuivingen in het vrijwillig landschapsbeheer te volgen.

## **5 Betrokkenheid en participatie van vrijwilligers bij de vormgeving en uitvoering van het beheer**

Het vrijwilligerswerk is in Doetinchem en omgeving een duidelijk te onderscheiden eigen domein binnen het totale beheer van natuur en landschap. De vrijwilligers bepalen zelf welke werkzaamheden zij uitvoeren en zelf zorgen zij voor aanvulling van de groep. Hiervoor kennen ze een eigen coördinator. Ze laten zich niet zonder meer lenen voor het vullen van leemten in andere domeinen. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de negatieve reactie op het verzoek van Staatsbosbeheer aan de regiogroep van IVN om een weggevallen tijdelijk medewerker bij het voorlichtingscentrum te vervangen. Zo is ook het groenonderhoud op een gemeentelijk industrieterrein geen vanzelfsprekende zaak: hoort dit bij het vrijwilligerswerk of moet de plantsoendienst dit doen?

Een kenschets van het eigen domein is mogelijk aan de hand van de volgende aspecten.

### **5.1 Omvang en structuur**

Het gaat om een vrij klein aantal vrijwilligers. De IVN-werkgroep landschapsbeheer bestaat uit een groep van 20 vrijwilligers, waarvan er gemiddeld 12 actief zijn. Van deze 12 vrijwilligers zijn er 9 niet actief in het arbeidsproces. De vaste kern bestaat uit 5 tot 6 vrijwilligers. Vrijwilligerswerk wordt vooral mogelijk gemaakt door vrije tijd; het privé-domein is voorwaardenscheppend. De andere domeinen zijn meer voorwaardenstellend: wanneer vrijwilligers stoppen met vrijwilligerswerk komt dit bijvoorbeeld door een intensieve baan.

De kernactiviteit bestaat uit het knotten van wilgen, met daarnaast kleinschaliger activiteiten zoals het rooien van laagstamfruitbomen en ander klein onderhoud en voorbereidende werkzaamheden voor projecten die andere partijen gaan uitvoeren, zoals het verwijderen van bomen en struiken van een voormalig tuincentrum.

### **5.2 Eigen cultuur**

Binnen de vrijwilligersgroep wordt waarde gehecht aan eensgezindheid over de visie op natuur en landschap. Om opname van grote groepen uit een andere categorie (bijvoorbeeld de banenpoolers) zit men niet te springen. De vrijwilligers kennen een eigen motivatie voor het beheer. Die motivatie is sterk intern gericht. De belangstelling voor uitvoerend werk is groter dan voor de politieke en maatschappelijke context van dat werk. Wel zijn ze globaal op de hoogte van de projecten van het landschapsbeleidsplan. De binding en ervaringen met de natuur, het buitenwerken zijn belangrijk. Daarnaast zijn er de onderlinge sociale contacten, het werken in groepsverband. Vrijwilligerswerk is duidelijk een vrijetijdsactiviteit en daardoor misschien vergelijkbaar met andere vormen van actieve recreatie. Het knotten van een boom en het aantal te onderhouden bomen op een dag is een echte uitdaging, een 'sport' (fig. 3).



*Fig. 3 Het knotten en onderhouden van bomen als sport (bron: Bulletin Landschapsbeheer Utrecht, jaargang 16, no 2, juni 1996)*

De motivatie voor vrijwillig landschapsbeheer hoeft dan ook niet alleen te komen uit bezorgdheid over en interesse in natuur of landschap, maar kan ook ontstaan uit een behoefte aan actieve recreatie. De sport 'aanschouwen' vormt een bijzonder motief zoals bleek uit het antwoord van een vrijwilliger uit Doetinchem. Die zei: 'Mijn dag kan al niet meer stuk als ik een man van dik in de zeventig bezweet en bijna omgekeerd in een knotwilg zie hangen. Geweldig toch die inzet.'

### **5.3 Hulpbronnen**

Vrijwilligers leren van elkaar of 'huren' een vrijwilliger in met specifieke kennis of vakbekwaamheid die aan de rest van de groep wordt overgedragen en vervolgens in praktijk wordt gebracht. De provinciale Stichting Landschapsbeheer Gelderland

biedt steun, met verzekeringen en cursussen. Ook stelt zij gereedschap beschikbaar. Ook een groene aannemer stelt gereedschap beschikbaar.

#### **5.4 Vrijwillig landschapsbeheer en de vier domeinen**

Het vrijwilligerswerk is weliswaar een eigen domein binnen het beheer van het landelijk beheer, maar maatschappelijk is het geen eiland. Het is op uiteenlopende wijze verbonden met andere domeinen die een bijdrage leveren aan het voortbestaan. De relatie met het privé-domein is reeds genoemd. Hieruit komen niet alleen de vrijwilligers, maar er vindt ook terugkoppeling plaats van ervaringen uit het vrijwilligerswerk naar andere vrijetijdsactiviteiten in het privé-domein: het landschap wordt anders gewaardeerd tijdens fiets- of wandeltochten. De verwachtingen over de inzet kunnen zo hoog zijn dat de gehele tijdsbesteding er ondergeschikt aan wordt gemaakt (bijvoorbeeld de werkgroep weidevogels vindt dat alleen degenen zonder vaste baan kunnen voldoen aan de eisen van hun werkzaamheden).

Ook met de gemeenschap (het verenigingsleven) is er een duidelijke relatie: vrijwilligers doorlopen vaak een 'loopbaan' bij het IVN, alvorens ze in een knotploeg terechtkomen. Met het overige verenigingsleven zijn de relaties minder hecht en eenduidig.

De overheid is belangrijk, in het bijzonder met de gemeente die in de persoon van de landschapscoördinator concrete projecten aandraagt. De gemeente is in beginsel tevens een concurrent voor vrijwilligers (plantsoendienst), maar in de praktijk vult men elkaar aan.

Dit geldt waarschijnlijk ook voor onderhoud en beheer door de aannemers uit het bedrijfsleven. Een vaak gehoorde uitspraak is dat er 'werk genoeg' is. Natuur- en landschapsbeheer lijkt een groeiende sector als deze maar goed genoeg wordt geëxploreerd. Verdringing van vrijwilligerswerk door andere domeinen zal niet snel optreden. Hooguit wordt de *keuze* van werkzaamheden voor vrijwilligers beïnvloed door ontwikkelingen in de andere domeinen, zoals de overheid en de markt. Vooral veranderingen in subsidiestromen kunnen van invloed zijn.

### **6 Vergroting van het sociaal draagvlak voor het natuur- en landschapsbeheer**

Voor het uitbreiden van het aantal vrijwilligers en verbreding van activiteiten lijken de persoonlijke contacten en netwerken van de leden van minder direct belang. Deze hebben wel effect, maar meer voor het instandhouden van het plaatselijke vrijwilligerswerk. De werkgroep landschapsbeheer werft zelf niet expliciet. Een aantal jaren terug heeft men zonder succes vrijwilligers proberen te werven via een vacaturebank.

Belangrijker voor het echte mobiliseren van de bevolking is het institutionele niveau. Het institutionele veld is echter heel heterogeen. Hoewel de landschapscoördinator een centrale rol in het netwerk vervult, is er geen organisatie die een exclusieve spilfunctie vervult voor het vergroten van het sociale draagvlak. Heel belangrijk is de plaatselijke afdeling van het IVN die zorgt voor aanwas van vrijwilligers bij de werkgroep landschapsbeheer vanuit andere groepen. Door het aanbieden van sociale contacten, cursussen, informatie etcetera. Het recreatieve element biedt misschien ook mogelijkheden voor het werven van nieuwe groepen. Er wordt dan geworven uit het domein van de gemeenschap, het verenigingsleven. Hierdoor komt wel meer de nadruk te liggen op het gezondheids- en gezelligheidsaspect en minder op het belang van natuur en landschap. Ook het betrekken van andere werkgroepen, bijvoorbeeld de vogelwerkgroep, is een mogelijkheid om het draagvlak te vergroten. Als je vogelwerkgroepen voorhoudt dat goed onderhoud van bomen bijvoorbeeld de uil weer ten goede komt, dan zetten de vogelaars zich vanuit dit idee misschien in.

Daarnaast is er de gemeente die door de aanstelling van een landschapscoördinator zorgt voor professionalisering van het 'aanbod' van werk. Deze coördinator is echter vooral bezig voor particuliere landeigenaren en aannemers. Hij ziet in de vrijwilligers voornamelijk een vangnet voor het beheer van het buitengebied: daar waar subsidies tekort schieten, kunnen vrijwilligers een alternatief bieden. Opvallend is ook dat de provinciale Stichting Landschapsbeheer Gelderland eerder belangrijk is voor het instandhouden van beheer- en onderhoudsactiviteiten dan voor het verbreden van het draagvlak door nieuwe groepen uit de bevolking te mobiliseren. Het valt op dat de stichting op het institutionele niveau meer mobiliserend en innoverend bezig is (zorgen dat er goede landschapsbeleidsplannen komen) en op de werkvloer meer faciliterend optreedt, gericht op het handhaven van het eigen domein (door informatie, cursussen e.d.). De stichting is maar een kleine organisatie en stemt daarom zijn werkzaamheden af op de inzet van plaatselijke professionals als deze aanwezig zijn (de landschapscoördinator).

Ook de pers kan een belangrijke rol spelen bij het mobiliseren van burgers (fig. 4).

Tenslotte iets over de 'zwevende' positie van bijvoorbeeld banenpoolers of vrijwilligers met behoud van uitkering, de zogenaamde weekvrijwilligers. De 'gevestigde' groepen en faciliterende actoren in het beheer willen wel werken aan verbreding van het draagvlak, maar primair bij hun eigen achterban. 'Vreemde' doelgroepen krijgen vooralsnog geen plaats. Zij horen daardoor nergens echt bij, hoewel met name het bedrijfsleven (een groene aannemer) en in geringere mate de gemeente pogingen ondernemen om ze in te schakelen. Maar niemand is echt bereid zich voor deze categorie in te zetten. In verband met de werkgelegenheidsdoelstelling ligt het voor de hand dat de overheid hier een voortrekkersrol vervult.



## Anemonenkuil Silvolde op weg naar heemtuin

door JOS DAMEN  
 SILVOLDE - De eerste knus te achter de roos de Silvolde aan

DOETINCHEM en omgeving

Kerngroep Vrijwillig Landschapsbeheer gunt knotbomen een langer leven

## In het bronsgroen wilgehout

UITWIJK - De roos

## Van stuifduin naar bosrijke bult

Leden van het IVN en gemeente nemen Doorninksbult Gaanderen onder handen

Door onze correspondent  
 GAANDEREN - De P

## Kerngroep Vrijwillig Landschapsbeheer knot groot aantal wilgen in Keyenburg

TYLLEN - Zowel in de st

## Vrijwillig landschapsbeheer komt op gang

G.B. 9.7.91

701 HEMEN/DOETINCHEM - G

Fig. 4 Krantekoppen uit het begin van de jaren negentig die slaan op het werk van de werkgroep landschapsbeheer in Doetinchem en omgeving

## 7 De betekenis van het landschapsbeleidsplan (lbp) voor het mobiliseren van draagvlak

### 7.1 Het landschapsbeleidsplan

Sinds 1993 beschikt de gemeente Doetinchem over een landschapsbeleidsplan, getiteld 'De Roos van de Slinge'. Na het gereed komen van het conceptrapport nodigde de gemeente Doetinchem de burgers via een voorlichtingsbrochure uit voor een voorlichtingsavond over het landschapsbeleidsplan (fig. 5). Hiermee creëerde de gemeente Doetinchem al enig sociaal draagvlak.

Naast het lbp schenk ik ook aandacht aan twee acties die het proces van het opstellen en het uitvoeren van het landschapsbeleidsplan van Doetinchem typeren: het aanstellen van een landschapscoördinator en het instellen van een natuur- en landschapscommissie.



Fig. 5 Voorlichtingsbrochure voor voorlichtingsavond over landschapsbeleidsplan van Doetinchem (bron: Brochure van de gemeente Doetinchem)

## 7.2 De landschapscöördinator

Doordat de landschapscöördinator zeer actief op zoek gaat naar subsidies, is er veel meer geld beschikbaar voor de uitvoering van allerlei projecten in het buitengebied dan de gemeente had begroot. Onder zijn bewind is het budget flink toegenomen en is het aantal opgestarte projecten in Doetinchem aanzienlijk toegenomen. Ook de verscheidenheid van werkzaamheden is toegenomen. Veel projecten uit het landschapsbeleidsplan, zoals het graven van grote poelen of natte verbindingen, worden uitgevoerd door groene aannemers. Maar het grote aanbod verruimt ook de keuze van projecten voor vrijwilligers. Opvallend is dat de vrijwilligers niet meer werk zijn gaan verrichten. Dit heeft te maken met het achterwege blijven van uitbreiding van de groep of de oprichting van een tweede groep. De coördinator speelt hierin geen actieve rol.

### **7.3 De natuur- en landschapscommissie**

Voor de totstandkoming en uitvoering van het landschapsbeleidsplan is een begeleidingsgroep in het leven geroepen: de natuur- en landschapscommissie. Hierin is niemand van de werkgroep landschapsbeheer vertegenwoordigd. Wel is iemand van de IVN-vogelwerkgroep vertegenwoordigd. De keuze van een vertegenwoordiger namens IVN voor de natuur- en landschapscommissie is waarschijnlijk pragmatisch tot stand gekomen. De natuur- en landschapscommissie heeft gezorgd voor meer begrip bij vrijwilligers voor andere standpunten.

## **8 Conclusies**

Wat betekenen het landschapsbeleidsplan en het vrijwilligerswerk al met al voor elkaar? Er is sprake van wederzijds voordeel. De coördinator van de vrijwilligersgroep landschapsbeheer zegt dat de banden tussen de gemeente en de vrijwilligers aangehaald en verbeterd zijn. Volgens de landschapscoördinator vergroot het vrijwilligerswerk het draagvlak voor het landschapsbeleidsplan onder de bevolking. Vrijwilligers praten met overige bewoners, waardoor het gemeentelijk beleid en het landschapsbeleidsplan steeds bekender worden en er positiever tegenaan wordt gekeken. Soms zet de gemeente vrijwilligers bewust in om het beleid van de gemeente uit te dragen. Het vrijwillig landschapsbeheer vergroot ook op een indirecte manier het politieke draagvlak. Vanuit de bevolking horen politici en bestuurders positieve verhalen over het landschapsbeheer. Dat is voor hen een stimulans om er aan te gaan trekken. Het gaat leven en rondzingen in de gemeente.

Het landschapsbeleidsplan is vooral indirect van belang voor het vrijwilligerswerk, en dan met name voor het vergroten van de goodwill en voor professionele ondersteuning van het vrijwilligerswerk (landschapscoördinator). De directe gevolgen zijn vooralsnog beperkt: de activiteiten van de werkgroep landschapsbeheer gaan grotendeels buiten de directe sturing van het Landschapsbeleidsplan om, ook al blijken veel activiteiten (zoals te verwachten was) goed te passen binnen de visie van het landschapsbeleidsplan.

## **9 Stellingen**

- 1 De betekenis van vrijwillig landschapsbeheer ligt meer in vergroting van het draagvlak voor natuur en landschap dan in de verrichte werkzaamheden in het veld.*
- 2 Vrijwilligers moeten minder naar 'binnen gekeerd' zijn en meer aandacht besteden aan de werving van vrijwilligers.*

# Publiek draagvlak voor natuur en natuurbeleid

Arjen Buijs (SC-DLO)

## 1 Inleiding

Deze bijdrage is gebaseerd op een lopend onderzoek naar het draagvlak voor natuur en natuurbeleid, in het kader van de Natuurverkenningen 1997<sup>1</sup>. Mijn verhaal is als volgt opgebouwd. Ik wil allereerst dieper ingaan op het begrip draagvlak. Wat verstaan we in ons onderzoek onder draagvlak? We hebben het begrip draagvlak uitgewerkt en opgedeeld in vijf verschillende niveaus. Ik wil straks met u deze vormen van draagvlak langslopen. U krijgt hiermee inzicht in het begrip draagvlak. Bovendien geeft het een goed beeld van de grote verscheidenheid aan onderwerpen die in dit onderzoek aan bod komen.

Daarna wil ik kort ingaan op de uitvoering van het onderzoek. Dan volgen de concrete resultaten. Nog lang niet alle resultaten zijn op dit moment beschikbaar. Van een aantal onderwerpen echter wel. Twee hiervan wil ik met u bespreken:

- Wat verstaat de Nederlandse bevolking onder het begrip ‘natuur’?
- Hoe geeft men invulling aan de verantwoordelijkheid voor de natuur?

Voor mensen die een beetje thuis zijn in het natuurbeleid van de afgelopen jaren hoef ik maar één voorval te vermelden om aan te geven waarom er zoveel belangstelling bestaat voor het begrip draagvlak: natuurontwikkeling in Gaasterland, en vooral het protest daartegen door de bevolking, is een afschrikwekkend voorbeeld van het ontbreken van draagvlak op plaatselijk niveau.

De bevolking van Gaasterland was het absoluut niet eens met de plannen voor natuurontwikkeling die in het kader van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) voor hun omgeving zouden worden ontwikkeld. Dat heeft geresulteerd in veel verzet, artikelen in dagbladen en kritiek op natuurbeschermingsorganisaties. Door het ontbreken van draagvlak onder de bevolking heeft men de oorspronkelijke plannen moeten aanpassen. Getracht wordt om in samenwerking met de plaatselijke bevolking alsnog een deel van de oorspronkelijke doelstellingen te halen. In ieder geval is het gehele proces hierdoor aanzienlijk vertraagd. En waarschijnlijk zal een deel van de oorspronkelijke doelstellingen niet gehaald worden.

---

<sup>1</sup> A.E. Buijs en C.M. Volker: *Publiek draagvlak voor natuur en natuurbeleid*. DLO-Staring Centrum, 1997 (in voorbereiding).

## 2 Het begrip draagvlak

Draagvlak stijgt dus met stip op de lijst met prioriteiten voor het natuurbeleid. Draagvlak speelt echter niet alleen in gebieden waar natuurontwikkeling moet gaan plaatsvinden en waar de medewerking van de plaatselijke bevolking nodig is. Als draagvlak hiertoe beperkt blijft gaat het slechts om acceptatie van overheidsbeleid door de direct betrokkenen. Ik ben van mening dat het begrip draagvlak breder is dan alleen het draagvlak voor beleid. Steun of geen steun voor maatregelen van het natuurbeleid hangt nauw samen met meer algemene denkbeelden over het natuurbeleid: Wie is er verantwoordelijk voor de natuur en natuurbeleid? Hoe belangrijk is de natuur eigenlijk? Wat is natuur en welke natuur is het belangrijkste om te beschermen? Dat alles kan samengevat worden onder het begrip draagvlak.

Het concrete draagvlak voor maatregelen komt pas tot stand na een aantal stappen:

- grondhouding,
- probleemdefinitie,
- verantwoordelijkheid,
- acceptatie van beleid,
- eigen belang.

Draagvlak begint bij de *grondhouding* tegenover natuur. In het bijzonder bij het *beeld* dat iemand heeft van de natuur: Wat is 'natuur'? Is dat alleen die zeldzame trekvogel in de Oostvaardersplassen, of is het ook de torenvalk in het weiland buiten het dorp? Of misschien zelfs de merel in de eigen achtertuin? Hiermee hangt een andere vraag samen: Waarom vinden wij natuur belangrijk? Welke *functie* vervult de natuur voor ons dagelijks bestaan? Is het vooral belangrijk voor onze vrijetijdsbesteding, onze gezondheid of heeft de natuur ook een eigen, een 'intrinsieke' waarde?

De tweede stap is de *probleemdefinitie*. Op basis van het natuurbeeld en de eigen waarneming van de natuur kan sprake zijn van een probleem. Er is te weinig natuur. Of de kwaliteit van de natuur is onvoldoende. De biodiversiteit is te klein of er is te weinig agrarische natuur.

Ook wordt een mening gevormd over de *verantwoordelijkheden*. Wie zou er voor moeten zorgen dat er meer natuur komt of dat er betere natuur komt? Is dat de overheid? Moeten de boeren of de natuurbeschermingsorganisaties dat doen? En wat kunnen de burgers zelf doen?

In het onderzoek is aan al deze vragen aandacht besteed. De meeste nadruk ligt op de betekenis van twee actoren, d.w.z. meningen over het beleid van de overheid en over het eigen gedrag van de burgers. Allereerst de overheid. In ons onderzoek hebben we uitgebreid stilgestaan bij de mening van de Nederlandse bevolking over het natuurbeleid. Onderscheid is gemaakt tussen enerzijds beleidsdoelen en anderzijds beleidsmaatregelen. Het gaat hierbij om *acceptatie van het beleid*. De acceptatie van het natuurbeleid wordt sterk bepaald door de houding tegenover de eerdergenoemde onderwerpen: de grondhouding en natuurbeelden van de bevolking, de probleemdefinitie en de toegekende verantwoordelijkheden.

Het laatste onderwerp is het *gedrag* van de burgers zelf. Bij het gedrag richten we ons vooral op het nemen van verantwoordelijkheid voor de natuur door de burgers. Wat dragen zij zelf bij aan het instandhouden van de natuur en wat is men bereid te betalen voor de natuur?

U heeft nu een idee gekregen van de opzet van het onderzoek, de opbouw van het begrip draagvlak en de verschillende onderwerpen die aan bod komen. Zonder twijfel droge kost; en voor sommigen van u zal dit geheel ook bekend voorkomen. Wat echter nog onbekend is, is wat de Nederlandse bevolking zelf denkt over deze onderwerpen. Voor ik enkele resultaten presenteer wil ik kort de uitvoering van het onderzoek toelichten.

### **3 Uitvoering van het onderzoek**

Het onderzoek heeft een kwantitatief karakter. De respondenten zijn eerst telefonisch benaderd voor een aantal mondelinge vragen, waarna hen ook een uitgebreide vragenlijst is toegestuurd. Het onderzoek is uitgevoerd onder een representatieve steekproef van 2000 respondenten uit de gehele Nederlandse bevolking ouder dan 18 jaar. De grootte van de steekproef garandeert dat de resultaten voldoende betrouwbaar zijn om algemene uitspraken te doen. De enquêtes zijn in de maanden augustus en september 1996 uitgevoerd. De resultaten die ik nu zal presenteren zijn voorlopig; de analyses zijn nog niet afgerond en voor sommige onderwerpen zelfs nog niet begonnen.

### **4 De eerste resultaten**

Tot zover de theorie. Nu de praktijk. Ik wil twee onderwerpen uit het onderzoek lichten, waarvan de analyses ver gevorderd zijn: allereerst de natuurbeelden van de Nederlandse bevolking en daarna de invulling die de Nederlanders geven aan de eigen verantwoordelijkheid voor de natuur. Dit spitst zich met name toe op het concrete gedrag.

#### **4.1 Wat is natuur?**

Het uiteindelijke draagvlak voor natuur en natuurbeleid wordt mede bepaald door het beeld dat men heeft van de natuur. Wat verstaat de Nederlandse bevolking onder natuur? Om daar achter te komen hebben we in onze enquête 35 verschillende items opgenomen en gevraagd of de respondenten deze items 'echte natuur', een 'beetje natuur' of 'geen natuur' vonden. De items varieerden van moerassen en bossen tot stadsparken en ruïnes. De resultaten staan in figuur 1.

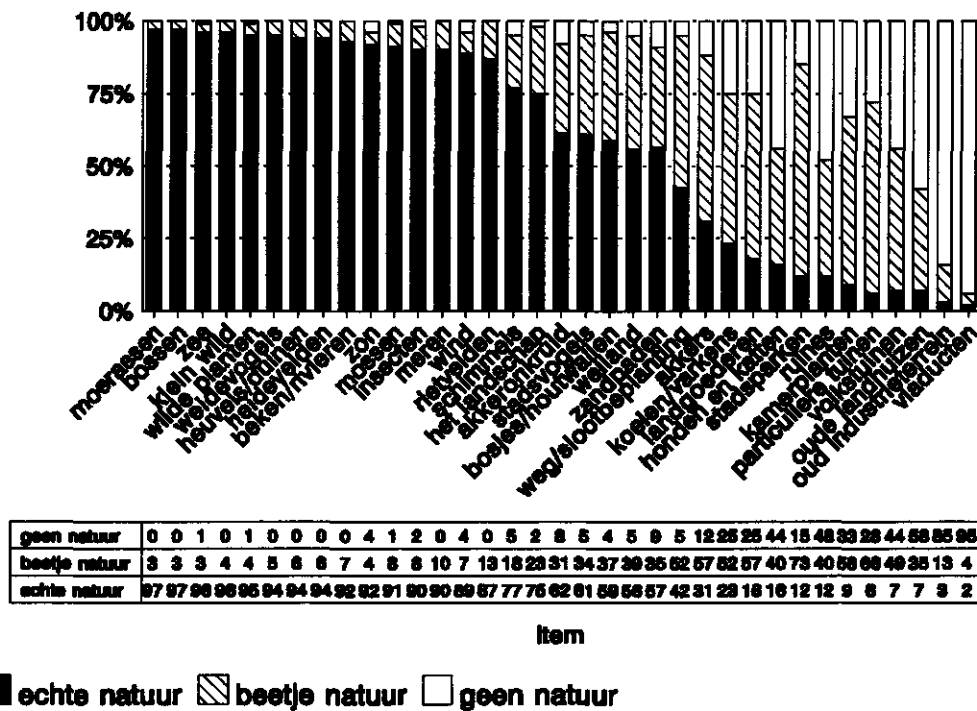


Fig. 1 Beoordeling van de Nederlandse bevolking in hoeverre 35 items als natuur zijn te beschouwen

Links staan de items die vrijwel alle Nederlanders echte natuur vinden. Dit zijn bijvoorbeeld moerassen en bossen, maar ook de zon en insecten. Over deze vormen van de natuur bestaat algemene consensus: dit is *echte* natuur. Meer naar rechts begint de consensus af te nemen. Stadsvogels, weilanden en varkens worden nog maar door een deel van de mensen echte natuur gevonden. Stadsparken en kamerplanten vindt bijna niemand echte natuur. Deze worden door de meeste mensen nog wel een beetje natuur gevonden. Blijkbaar is alles wat groeit en bloeit voor de Nederlanders een vorm van natuur. Wel maken zij onderscheid tussen meer en minder echte natuur.

In het verleden is regelmatig een theoretische indeling gemaakt van de verschillende natuurbeelden die bestaan. Agrarische natuur, woeste natuur, gebruiksnatuur zijn hier enkele voorbeelden van. In ons onderzoek hebben we geprobeerd om op basis van de enquêteresultaten een *empirische*, op de praktijk geënte, indeling te maken van de natuurbeelden van de Nederlandse bevolking. Met behulp van een zogenaamde factoranalyse zijn groepjes van items gemaakt die door de respondenten als één en dezelfde soort natuur worden gezien. Op basis van de 35 gepresenteerde items maken de Nederlanders onderscheid tussen vijf verschillende soorten natuur:

- 1 *Spontane natuur*. Hieronder wordt onder andere verstaan: wilde planten, insecten en mossen. Men blijkt geen onderscheid te maken tussen natuur die vrijwel onafhankelijk is van menselijke invloed en natuur die ontstaat door of rond menselijke activiteiten. Ook bijvoorbeeld weidevogels en akkeronkruiden komen in deze categorie terecht. De agrarische natuur wordt dus ook in deze categorie geplaatst.

- 2 *Elementen*. De tweede categorie wordt gevormd door de elementen, zoals de zon, de zee en de wind.
- 3 *Productienatuur*. Als derde komt de productienatuur. Dit is natuur die ingericht is om voedsel te produceren: weilanden, akkers, koeien en varkens. Opvallend detail is dat ook het item 'landschap' in deze groep valt. Blijkbaar denken de Nederlanders bij landschap in eerste instantie aan het boerenlandschap dat is ingericht om te produceren.
- 4 *Aangelegde natuur*. Stadsparken, particuliere tuinen en wegbeplanting zijn hiervan een onderdeel.
- 5 *Gedomesticeerde natuur*. Natuur die volledig ten dienste staat van de mens, zoals kamerplanten, volkstuinten, honden en katten.

De mening van de Nederlanders over welke natuurbeelden 'echte' natuur zijn en welke 'een beetje' natuur zijn, verschilt. In figuur 2 staat per natuurbeeld weergegeven in hoeverre de Nederlanders dit echte of een beetje natuur vinden.

Natuurbeeld → Natuur of geen natuur?	elementen	spontane natuur	productie-natuur	aangelegde natuur	gedomesticeerde natuur
'echte' natuur ↑       ↓ 'beetje' natuur	zee zon wind	klein wild wilde planten weidevogels mossen insecten schimmels stadsvogels akkeronkruiden	landschap weilanden  akkers	bosjes/ houtwallen  wegbeplanting  stadsparken  particuliere tuinen volkstuinten	koeien en varkens honden en katten kamerplanten
'geen' natuur ↑       ↓					

Fig. 2 Mate waarin de Nederlanders de vijf natuurbeelden natuur vinden

De 'elementen' en de 'spontane natuur' vindt dus bijna iedereen natuur. Daar heerst consensus over. Productienatuur zoals weilanden wordt al minder natuur gevonden. Aangelegde natuur is weer wat minder natuur en gedomesticeerde natuur wordt het minst als natuur gezien. Niettemin vindt de meerderheid dit nog steeds 'een beetje natuur'.



Opvallend is dat ‘bossen’ niet in één van deze vijf natuurbeelden blijkt te passen. Mogelijk wordt dit veroorzaakt door de multifunctionaliteit van het bos, dat meestal aangelegde natuur is, maar vaak als spontane natuur wordt gezien en bovendien vaak productiebos is, en daarmee als productienatuur gezien kan worden.

Concluderend kan gezegd worden dat de Nederlanders een *breed* natuurbeeld hebben. Zij hanteren een veel bredere definitie dan bijvoorbeeld beleidmakers en biologen en ecologen als ze het over ‘de natuur’ hebben. Dit is een belangrijk gegeven om in het achterhoofd te houden bij contacten met en voorlichting aan de bevolking. Als beleidmakers en burgers vanuit verschillende natuurbeelden met elkaar communiceren, is miscommunicatie heel goed mogelijk. Dit kan funest zijn voor het draagvlak bij voorgenomen maatregelen voor natuurontwikkeling of natuurbehoud. Natuur besaat voor de Nederlandse bevolking niet alleen uit kleine stukjes ongerepte natuur in bijvoorbeeld de Ecologische Hoofdstructuur, maar ook weidevogels en stadsvogels.

Ik ben aan het nagaan in hoeverre de verschillende natuurbeelden te maken hebben met de achtergrond van de respondent. Uit de eerste, voorlopige, resultaten blijkt dat stedelingen en hoger opgeleiden de productienatuur minder echte natuur vinden. Daarnaast hechten jongeren relatief meer waarde aan de stedelijke natuur dan ouderen.

## **4.2 Het nemen van verantwoordelijkheid**

Het tweede onderwerp dat ik uit de NVK-enquête wil toelichten is het concrete gedrag, de verantwoordelijkheid die genomen wordt door de burgers. Dit kan op verschillende manieren gebeuren. In ons onderzoek staan we stil bij drie mogelijke invullingen. Het gaat om de volgende onderwerpen:

- offerbereidheid,
- actiebereidheid en
- vrijwilligerswerk.

### **4.2.1 Offerbereidheid**

Met offerbereidheid bedoelen we de bereidheid bij de bevolking om te betalen voor de natuur. Deze betaling kan gaan via het heffen van een toegangsprijs voor bossen en natuurgebieden. Een andere mogelijkheid is het vragen van hogere prijzen voor landbouwproducten waarbij bij de productie meer rekening wordt gehouden met de natuur. Tenslotte is gevraagd of men bereid is meer belasting te betalen voor uitbreiding van de natuur in Nederland.

De bereidheid om te betalen blijkt behoorlijk groot te zijn. Dit geldt zowel voor het betalen van meer belasting als voor het betalen van hogere prijzen voor landbouwproducten die natuurvriendelijk zijn geteeld. Deze laatste vorm van betaling heeft de voorkeur. Waarschijnlijk omdat er een directe link is tussen de hogere prijs en de verbetering van de natuur. De volgende figuur geeft de percentages weer (fig. 3).

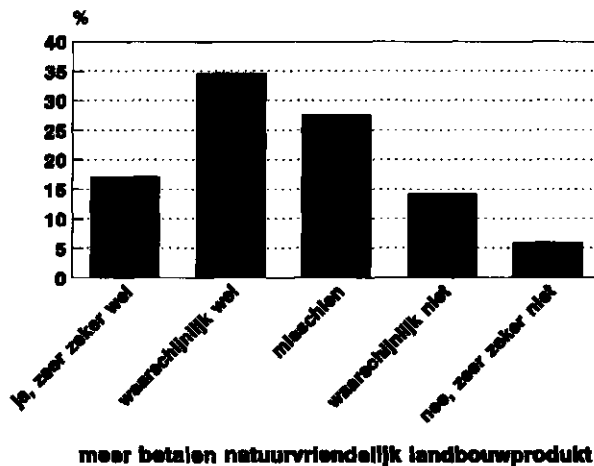


Fig. 3 Bereidheid van de Nederlanders om meer te betalen voor een natuurvriendelijk landbouwproduct

De helft van de Nederlandse bevolking wil ‘zeker’ of ‘waarschijnlijk’ extra betalen voor natuurvriendelijke producten. Nog eens 28% is hier misschien toe bereid. 20% wil niet iets extra’s betalen.

Hier past een relativering. Uit ander onderzoek is bekend dat, als je aan mensen *vraagt* of ze meer willen betalen voor natuurvriendelijke producten, men over het algemeen ja zegt. De houding is in dat geval dus positief. Bekend is echter dat een positieve houding tegenover natuur- of milieuvriendelijke producten lang niet altijd wordt omgezet in het bijbehorende gedrag. Op het moment dat in de winkel de beslissing moet worden genomen spelen allerlei andere overwegingen ook een rol, zoals de gewoonte, de beschikbaarheid en de versheid van de producten.

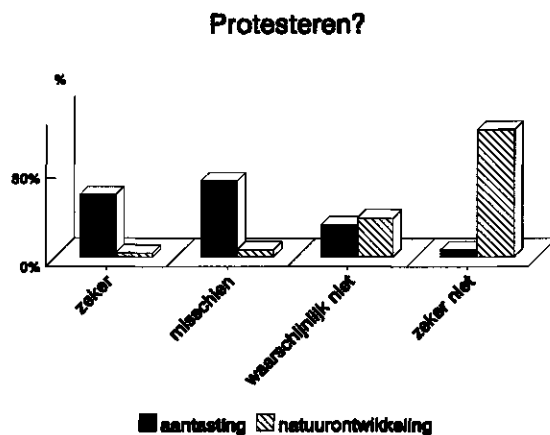
#### 4.2.2 Actiebereidheid

Het tweede onderwerp waarover we vragen hebben gesteld, is de bereidheid om politieke acties te voeren, zoals demonstreren en het ondertekenen van een petitie. Deze acties kunnen zowel gericht zijn tegen de aantasting van bestaande natuur als gevolg van bijvoorbeeld aanleg van infrastructuur, als tegen de aanleg van nieuwe natuur.

We hebben o.a. gevraagd of men in de toekomst actie zou voeren als een natuurgebied aangetast zou worden of als er natuurontwikkeling in de omgeving plaats zou vinden. De resultaten van deze twee vragen heb ik naast elkaar gezet in figuur 4.

Ook hierbij kan een kanttekening geplaatst worden. De vraag over het protesteren tegen natuurontwikkeling is in algemene termen gesteld. Bij voorbaat zal bijna niemand tegen natuurontwikkeling zijn. Dit kan echter anders worden op het moment dat er een concreet project wordt voorgesteld. Op dat moment gaan ook andere overwegingen meespelen: wat moet verdwijnen om de natuurontwikkeling mogelijk te maken? Zal er geen overlast optreden en past de voorgestelde natuur wel in het

beeld dat de bewoners hebben van het landschap en van de natuur? Bij deze laatste vraag spelen de natuurbeelden, zoals ik die hiervoor heb behandeld, weer mee. De feitelijke mening van de omwonenden wordt dus pas bepaald op het moment dat er concrete plannen liggen. Passen die plannen niet in hun referentiekader, dan bestaat de kans dat een groep bewoners *wel* gaat protesteren. Dit is in de praktijk ook gebleken.



*Fig. 4 Actiebereidheid van de Nederlanders bij aantasting van de natuur en bij natuurontwikkeling*

De verschillen zijn zeer groot. Een ruime meerderheid zegt zeker of misschien actie te gaan voeren als bestaande natuur in de omgeving wordt aangetast. Over voorgenomen natuurontwikkeling maakt men zich lang niet zo druk. Slechts een zeer kleine minderheid (5%) zou misschien gaan protesteren tegen plannen voor natuurontwikkeling.

#### 4.2.3 Vrijwilligerswerk

Dit is het laatste onderwerp dat ik wil behandelen. In totaal doet 8% van de ondervraagden aan een vorm van vrijwilligerswerk om de natuur te behouden. Overigens is het begrip vrijwilligers in dit onderzoek breder dan in ons onderzoek naar vrijwillig landschapsbeheer, waarover Marcel Pleijte in zijn bijdrage verslag doet. Vrijwilligers zijn niet alleen degenen die onderhoudswerkzaamheden verrichten in de natuur. Ook educatieve activiteiten, natuurstudie en bestuurswerk voor natuurorganisaties noemen we in dit onderzoek vrijwilligerswerk. En particuliere eigenaren, die op hun grond aan enig natuurbeheer of landschapsonderhoud doen, vallen ook in deze categorie.

Wie zijn nu de mensen die zich inzetten voor de natuur? De mensen die als het ware een kopgroep vormen bij draagvlak? Om daar meer over te weten te komen hebben we onderzocht op welke punten deze kopgroep zich onderscheidt van andere respondenten.

We hebben allereerst gekeken naar enkele sociale kenmerken zoals leeftijd, opleiding, politieke voorkeur en woonplaats. De kopgroep onderscheidt zich op de meeste van deze kenmerken. Het zijn vaak mensen met een hogere opleiding en met progressievere denkbeelden. Opvallend is de relatief hoge leeftijd van de vrijwilligers. Met name 55+-ers zijn oververtegenwoordigd. Blijkbaar komt men vooral in de VUT pas toe aan het vrijwilligerswerk. Met name jongeren (tussen de 18 en 30 jaar) zijn duidelijk *ondervertegenwoordigd*. Slechts 5% van hen is als vrijwilliger actief.

Het inkomen of de aanwezigheid van kinderen maakt niet uit voor het al dan niet meedoen aan vrijwilligerswerk. Ook is gekeken in hoeverre de vrijwilligers van de niet-vrijwilligers verschillen in houding of gedrag tegenover de natuur. Hier blijken veel minder verschillen te bestaan. Vrijwilligers hebben geen ander natuurbeeld dan de rest. Ook zij bezitten dus de eerder geschetste brede definitie van de natuur. Wel blijkt dat ze over aanzienlijk meer kennis van de natuur beschikken dan de overige Nederlanders. Dit is niet verwonderlijk, omdat ze door het vrijwilligerswerk vaak ook kennis opdoen. Bovendien is een hoog kennisniveau een vereiste voor bijvoorbeeld de educatieve vrijwilligersactiviteiten.

## **5 Tot slot**

Ik heb in deze bijdrage laten zien dat het begrip draagvlak breder is dan alleen acceptatie van beleid. Dit heb ik onder andere gedaan door twee onderwerpen uit het onderzoek toe te lichten: de breedte van het begrip natuur volgens de meeste Nederlanders en de bereidheid om zelf verantwoordelijkheid te nemen voor de natuur, in de vorm van financiële offers, het voeren van acties en het vrijwilligerswerk (8%).

Zoals gezegd zijn de hier gepresenteerde resultaten nog voorlopig en onvolledig. Het gaat immers om lopend onderzoek. De definitieve resultaten worden gepresenteerd in de Natuurverkenningen 1997.

## **6 Stelling**

*Binnen het Nederlandse natuurbeleid moet meer rekening worden gehouden met het brede natuurbeeld dat heerst onder de bevolking.*

# **Praktijkgericht onderzoek, dilemma's en kansen voor doelgroepen**

*Kees Volker (SC-DLO)*

## **1 Inleiding**

Mijn bijdrage zal bescheiden zijn: hij mondt niet uit in een concrete programmering voor praktijkgericht sociaal-wetenschappelijk draagvlakonderzoek. De reden daarvoor ligt in de voorgaande presentaties besloten: draagvlak voor natuur en landschap is sociaal-wetenschappelijk een haast onmogelijke categorie. Uit de bijdrage van Agnes van den Berg komt bijvoorbeeld naar voren hoe verschillend natuurontwikkelingslandschappen gewaardeerd worden. De bijdrage van Arjen Buijs illustreert hoe breed de definitie is die de bevolking aan natuur geeft. En Marcel Pleijte heeft voor Doetinchem de talloze actoren geschetst die direct of indirect van belang zijn voor het beheer van natuur en landschap.

Er zijn nog twee bijkomende overwegingen. In de eerste plaats: goed praktijkgericht, maatschappelijk relevant onderzoek vraagt om stimulansen en aansturing vanuit de vraagkant. De Programmeringscommissie Gammaonderzoek Natuur, ingesteld door de beleidsdirecties Natuurbeheer (N) en Groene Ruimte en Recreatie (GRR) van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, zal hopelijk deze taak adequaat gaan vervullen. Verder: de opvattingen en kennis over draagvlakonderzoek zijn momenteel sterk in beweging. Over een jaar kunnen we wellicht de exercitie herhalen als ik nu een programmering zou opstellen.

Al met al dus geen concrete programmering. Toch wil ik een stap vooruit zetten. Die richt zich op een prealabele vraag, namelijk hoe draagvlak voor natuur en landschap als 'onmogelijke categorie' toch ontsloten kan worden voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Mijn vooruitblik omvat daarmee vooral een conceptuele bijdrage, maar met een praktisch nut.

Aan het eind van mijn bijdrage komen toch nog even vraag en aanbod ter sprake. In 1997 gaat het DLO-programma 'Publiek en bestuurlijk draagvlak voor natuur en landschap' van start. Het is een poging om meer samenhang en versterking van de sociaal-wetenschappelijke expertise te bereiken binnen het DLO-kennissysteem. Inmiddels is daarvoor een Werkplan 1997 goedgekeurd.

## 2 Dilemma's en inclusief denken

Behoud, ontwikkeling en beheer van natuur en landschap is sociaal-wetenschappelijk een problematisch onderwerp. Draagvlakbevordering roept in de samenleving veel dilemma's op. Een dilemma is een toestand waarin tussen twee wegen, die beide grote bezwaren opleveren, een keuze moet worden gemaakt (woordenboek Van Dale). Een paar voorbeelden:

- *Welke soort natuur?* Natuur is een heel breed begrip. Weinig mensen staan stil bij de vraag welke natuur wenselijk is. Ze zijn opgegroeid en hebben ervaring met bepaalde natuurbeelden en ontlene daar vaak veel voldoening aan. Maar onproblematische sympathie kan veranderen als zij meer kennis over de natuur vergaren en zich bewust worden van de sociale problemen rond beheer en ontwikkeling van natuur. De slotevaluatie van het debat over natuurontwikkeling, georganiseerd door het Rathenau-instituut, bracht dit scherp aan het licht. Eén van de panelleden, vertrouwd met de 'Natuurmonumenten-natuur', vertelde over de verwarring en onzekerheid waarin zij verkeert sinds de informatiemarkt en de excursies waaraan zij had deelgenomen. Zich nu bewust van de grote ecologische én maatschappelijke consequenties van natuurontwikkeling, inclusief bestaansperspectieven voor boeren en leefbaarheid in de streek, was het haar onmogelijk geworden te kiezen tussen natuurontwikkeling of boeren natuur.
- *Nu of later?* Bevorderen van meer natuur heeft twee kanten: behoud en ontwikkeling van de kwaliteit van de natuur en het draagvlak in de samenleving dat nodig is om die kwaliteit te realiseren. Deze twee kanten kunnen met elkaar botsen. Verzet tegen de aanwijzing van natuurgebieden kan ertoe leiden dat het gewenste beleid wordt getemporeerd of uitgesteld, in de verwachting dat er bij de volgende generatie meer begrip en steun zal zijn voor de doelstellingen. Voor natuurontwikkeling betekent dit het risico van: operatie geslaagd, patiënt overleden.
- *Afwenteling.* De vroegere ruilverkavelingen zijn een voorbeeld. De omvangrijke en intensieve reconstructies van waardevolle cultuurlandschappen in de jaren zestig waren in het belang van de agrarische sector, maar gingen ten koste van de door stedelingen zeer gewaardeerde verscheidenheid van natuur en kleinschaligheid van deze landschappen.
- *Collectief en individueel niveau.* Dit herinnert ons aan de tragedy of commons (Hardy). Zonder interventie en controle van bovenaf, zonder collectieve afspraken in de gemeenschap, kan individueel handelen een duurzaam beheer van de natuur op het spel zetten. Omgekeerd is het een gegeven dat de overheid wel tot natuurontwikkeling kan besluiten, maar dat deze voor de realisatie daarvan afhankelijk is van de medewerking van talloze groepen en individuen in de samenleving.

Om dergelijke dilemma's te doorbreken en daadwerkelijk draagvlakvergroting te bereiken zullen verschillende dingen nodig zijn. Bijvoorbeeld altijd een boven de partijen staande overheid die in staat is een collectief belang tegenover burgers te rechtvaardigen en op democratische wijze genomen besluiten te effectueren. En wat betreft onderzoek naar draagvlak zal een bijzondere manier van denken nodig zijn. Die manier wil ik inclusief denken of denken in consequenties noemen. Het is voor sociaal-wetenschappelijk natuuronderzoek absoluut nodig om niet atomistisch en

deterministisch aan het werk te gaan. Natuur kan niet in één hokje worden geduwd, waar men voor of tegen is. Natuur is door en door vervlochten met ons bestaan en die natuur heeft door de voortgeschreden technologie niet meer het vermogen een bepaald gedrag af te dwingen. Er is altijd de interpreterende mens als tussenschakel tussen invloeden van de natuur en gevolgen voor het handelen. Afweging en besluitvorming geschiedt bij mensen op basis van een grote verscheidenheid van normen en waarden. Deze hebben vaak met natuur en landschap zelf weinig te maken, maar hebben daar wel zeer grote effecten op.

In deze vooruitblik zal ik dit inclusieve denken proberen toe te passen door mij af te vragen welke betekenis natuur heeft binnen meer algemene waardenoriëntaties (natuur als zingevingscategorie) en de betekenis van natuurbeheer binnen de verschillende domeinen of structuren waaruit de samenleving is opgebouwd (natuur als zorgcategorie).

### 3 Natuur en landschap als zingevingscategorie

Dit is het object van de cognitieve en cultuurwetenschappen (cognitieve psychologie, culturele antropologie, cultuursociologie, toegepaste filosofie). Daarbinnen buigt men zich onder andere over de vraag hoe de verscheidenheid in zingeving is te ordenen. Dus welke culturele oriëntaties er binnen de samenleving bestaan voor het omgaan met natuur en landschap.

Dit onderwerp is zeer populair. Er komen in de literatuur heel veel indelingen voor, maar een punt van zorg is de validiteit en betrouwbaarheid. Je ontkomt niet aan de indruk dat ze soms zeer speculatief zijn en dat aan empirische toetsing weinig wordt toegekomen. Voor alle duidelijkheid: ik heb het hier niet over natuur- en landschapsbeelden (dat geschiedt in het klassieke belevingsonderzoek), maar over visies. Natuurvisies omschrijf ik als waarderingen van natuur op basis van de functies die natuur vervult in het bestaan van mensen. Elke visie omvat een specifieke bundeling van functies en waardering van natuur.

In de Engelstalige literatuur komen interessante indelingen van natuurvisies voor, die ontleend zijn aan praktijkgericht onderzoek naar vraagstukken in planning en beleid. Ik kies hier voor een driedeling. We verkeren in de gelukkige omstandigheid dat we die indeling naast een andere indeling kunnen leggen. In de Natuurverkenningen-enquête voor publiek draagvlak (zie de bijdrage van Arjen Buijs) zijn vragen opgenomen over de functies die natuur voor mensen vervullen. Het gaat om in totaal 12 functies. Het opmerkelijke is dat uit factoranalyse drie dimensies rolden die veel overeenkomsten vertonen met de drie visies uit de literatuur. Ze zijn als volgt te benoemen:

- Behoudsvisie: Centrale waarde: het *welzijnsaspect*  
Functies (NVK): genieten van flora en fauna, rust, schoonheid, ontspanning (recreatie), natuurstudie

- Economiseringsvisie: Centrale waarde: het *nutsaspect*  
Functies (NVK): bron voor wetenschap en medicijnen, landbouw, geld verdienen (toerisme?)
- Ecologiseringsvisie: Centrale waarde: het *ecologische en ethische aspect*  
Functies (NVK): gezondheid, bewaren voor het nageslacht, intrinsieke waarde, oorsprong van het leven, kennisbron voor wetenschap en medicijnen

Dergelijke visies zijn cultureel/ideologisch bepaald, dus niet door bijvoorbeeld macht of geld.

#### 4 Natuur en landschap als zorgcategorie

Dit is het object van de maatschappij- en interventiewetenschappen. Delen van de sociale psychologie kunnen daartoe behoren (besliskunde), maar vooral de politico-logie en bestuurskunde. Ook hier bestaan veel indelingen, waarvan het lastig is de relevantie voor draagvlak voor natuur in te schatten. Sociaal-wetenschappelijk gezien is zorg breder dan alleen het feitelijk onderhoud en beheer van natuurterreinen: het gaat ook om de bijbehorende verdeling van taken en bevoegdheden voor natuur binnen de samenleving en de sociaal-structurele condities voor méér natuur ('productie' en 'reproductie' van natuur). Aansluitend bij de theoretische basis die we gebruiken voor het onderzoek naar vrijwillig landschapsbeheer (zie de bijdrage van Marcel Pleijte) kan men het samenleven van mensen verkaveld zien in vier maatschappelijke domeinen, met een eigen 'autonomie' en eigen reguleringsmechanismen voor gedragspraktijken binnen het domein. Ze zijn als volgt te benoemen:

- Privé-domein: Domeindefinitie van natuur: *privaat goed*  
Domeinkenmerken: over natuur en landschap hebben anderen geen zeggenschap ('hobby')
- Gemeenschap: Domeindefinitie van natuur: *gemeenschapsgoed*  
Domeinkenmerken: georganiseerde activiteiten, door particuliere of publieke organisaties zonder winstoogmerk (bijvoorbeeld Natuurmonumenten, vrijwilligersgroepen van IVN)
- Bedrijfsleven: Domeindefinitie van natuur: *marktgoed*  
Domeinkenmerken: productie en aanbieden van natuur en landschap geschiedt onder concurrerende verhoudingen en op commerciële basis
- Overheid: Domeindefinitie van natuur: *schaars, collectief goed*  
Domeinkenmerken: behoud en ontwikkeling is overheidstaak, maar de uitvoering kan in eigen hand gehouden worden (Staatsbosbeheer) of uitbesteed worden aan 'particulieren' onder min of meer marktconforme voorwaarden.



Belangrijk is dat de verdeling over de vier domeinen politiek bepaald is en dat de 'autonomie' van een domein zéér betrekkelijk is. Altijd vindt interactie en ook interventie plaats, vooral door de overheid. Dit leidt tot ingewikkelde ruilconstructies, gebaseerd op overleg- en besluitvormingspraktijken die vroeger als neo-corporatistisch bekend stonden (in het bijzonder in de sectoren natuurbehoud en landbouw). De zorg is dus onderhandelbaar en daarmee geen wetmatigheid of voor altijd gegeven.

Voorbeeld: In het kader van de naoorlogse verzorgingsstaat heeft de rijksoverheid nogal wat taken en verantwoordelijkheden op zich genomen, zoals het Relatienota-beleid. Bestudering van de totstandkoming van dit beleid leert dat deze rol van de overheid niet de wens was van de overheid zelf. Eerder was het zo dat de georganiseerde landbouw in de jaren zestig geen verantwoordelijkheid voor het behoud van het bestaande cultuurlandschap op zich wilde nemen. Zij had andere plannen: reconstructie van het landschap ten behoeve van agrarische modernisering. Bij de georganiseerde natuurbescherming was de belangstelling groter, maar er waren andere prioriteiten: veiligstelling van natuurterreinen, aankoop en beheer van landgoederen. Gedurende het bewind van minister Van Aartsen (LNV) wordt getracht de verhouding tussen particulier initiatief en openbaar bestuur te wijzigen. In het kader van 'besturen op afstand en toetsen op resultaat' (nota Dynamiek en Vernieuwing) worden ten behoeve van agrarische natuur meer kansen geschapen voor andere particulieren (bijvoorbeeld natuurcoöperaties).

## **5 Schema voor praktijkgericht onderzoek**

Op basis van voorgaande twee dimensies is een schema op te stellen dat een creatieve, vruchtbare invalshoek biedt voor draagvlakvergroting en praktijkgericht onderzoek. Het schema gaat er van uit dat beheer en ontwikkeling maatschappelijk steeds verankerd liggen in een bepaald domein van de samenleving, maar dat ook binnen een domein de visies op natuur uiteenlopend kunnen zijn. Het schema met zijn ideaaltypische indeling vervult de functie van zoekrichting voor:

- de maatschappelijke organisatie van het beheer,
- voorbeelden van diversificatie van natuurbeheer door nader te omschrijven doelgroepen,
- positionering van bestaand onderzoek: hoe eenzijdig of veelzijdig is het uitgevoerde onderzoek tot nu toe,
- strategieën om bij doelgroepen draagvlakvergroting te bereiken (kansen en barrières).

Dit alles klinkt zeer ambitieus. Uw reactie kan zijn: Laat maar eens zien dat dit schema werkt. Ik zal dit dan ook doen, met boeren als voorbeeld. Dezelfde exercitie kan in beginsel worden uitgevoerd voor andere doelgroepen: recreanten en toeristen, plaatselijke bewoners etc.

De twee dimensies vormen een matrix met 12 cellen. Voor boeren is getracht deze cellen stuk voor stuk te vullen met bestaande en mogelijke bijdragen aan beheer en 'productie' van natuur en landschap. Met de opmerkelijke uitkomst dat inderdaad een volledige invulling is te bereiken (fig. 1).

		Visie op natuurbeheer		
		Behoudsoptie	Economiseringsoptie	Ecologische optie
Maatschappelijke domeinen	Privé-domein	hobbynatuur (weidevogels) 1	gebruiksnatuur zonder vergoeding (palen, windsingel, moestuin) 2	pure natuur in eigen beheer (kikkerpoel, ongerept bosje) 3
	Gemeenschap	meedoen aan vrijwillig landschapsbeheer (voerakker) 4	boeren-coöperaties voor natuurbeheer (vergoeding en resultaatbeloning) 5	particuliere natuurontwikkelingsprojecten: lid worden/verpachten of verkopen van grond 6
	Bedrijfsleven	loonwerk voor instandhouden van natuur en landschapswaarden 7	kamperen bij de boer (functioneel groen) 8	biologische landbouw (omschakelen) 9
	Overheid	beheerovereenkomst 10	zwaar beheer (premie) 11	grond verhuren of verkopen t.b.v. staatsnatuurreservaten 12

Fig. 1 Mogelijke bijdrage aan het beheer en de 'productie' van natuur en landschap door boeren

Bij dit schema plaats ik de volgende kanttekeningen:

- 1 In de praktijk komen veel mengvormen van natuurbeheer voor. Mensen houden zich niet aan 'pure' vormen. In het oosten van het land werd een kikkerpoel aangelegd (zie 3), met subsidie van de overheid. De (agrarische) eigenaar vond de poel niet aantrekkelijk of spectaculair genoeg. De genotswaarde werd door de eigenaar vergroot door er karpers in uit te zetten (waardoor hij ook onder 1 valt). Voorbeeld 2: biologische landbouw. Naast de beperkte groep van 'idealisten' die in cel 9 zijn te plaatsen, zijn er meer pragmatisch ingestelde ondernemers, die biologische landbouw zien als een aantrekkelijk marktsegment. Deze categorie combineert een ecologische optie met een economiseringsoptie.
- 2 Rijp en groen zitten in dit schema bij elkaar: tradities in het weidevogelbeheer (sparen van nesten, rapen van eieren), door de staat aangestuurde praktijken (beheerovereenkomst), marginale praktijken uit het bedrijfsleven (biologische landbouw), experimenten (milieu- en natuurcoöperaties).
- 3 Het draagvlakonderzoek naar agrarisch beheer is lange tijd vrij beperkt en eenzijdig geweest (voornamelijk beheerovereenkomsten). Er zijn minstens vier instellingen die in de loop der jaren draagvlakonderzoek hebben uitgevoerd, gericht op verhoging van participatie en acceptatie van beheerovereenkomsten. Meer incidenteel of recent is het onderzoek naar milieucoöperaties (Horlings), kamperen bij de boer, vrijwillig landschapsbeheer.

## 6 Strategieën voor draagvlakvergroting

Het schema in figuur 1 biedt een vruchtbaar vertrekpunt voor het uitzetten van strategieën voor draagvlakvergroting. In beginsel zijn twee hoofdstrategieën te onderscheiden:

- 1 *Optimaliseren van een beheersvorm of bijdrage*. Deze strategie heeft beperkingen. Beheerovereenkomsten zullen nooit door alle boeren in een gebied worden geaccepteerd. Intensivering van de acquisitie schroeft dit percentage wel op, maar toch lijkt in veel gebieden het optimum inmiddels min of meer bereikt. Geaccepteerd moet worden dat 'de' boer niet bestaat.
- 2 *Diversificatie en verbreding van bijdragen door boeren*. Gezien het bovenstaande verdient de spreidingsoptie in de toekomst meer aandacht. Het schema volgend zijn er meerdere varianten denkbaar:
  - horizontaal, bijvoorbeeld loonwerk combineren met kamperen bij de boer (binnen domein bedrijfsleven),
  - verticaal, bijvoorbeeld hobbynatuur uitbreiden met aanleg voerakker voor wildbeheer (binnen de behoudsoptie),
  - diagonaal. Dit is de meest gecompliceerde strategie, omdat dan zowel domeingrenzen als natuurvisies overschreden moeten worden.

Iedere situatie vereist een verkenning en benoeming van kansen en belemmeringen. En een adequate inzet van de gereedschapskist met theoretische concepten en methoden. Horizontale strategieën moeten gericht zijn op verbreding van natuurvisies bij boeren en verhoging van de effectiviteit van reguleringsmechanismen binnen een domein (voor het bedrijfsleven: marketingstrategieën). Bij verticale strategieën moeten domeingrenzen doorbroken worden. Daarnaast kan hier draagvlakvergroting worden bereikt door verinnerlijking van een gegeven natuurvisie.

De hierboven geschetste aanpak wordt momenteel toegepast in een draagvlakonderzoek in het WCL-gebied Noordoost-Twente. Voor de benoeming van maatschappelijke kansen voor agrarisch natuurbeheer is het schema (fig. 1) toegepast. Per cel is gekozen voor de meest kansrijke variant. Daarnaast wordt nagegaan hoe groot de steun voor agrarisch natuurbeheer is op individuele bedrijven. In het bijzonder wordt de inpasbaarheid in boerenarbeid, marktoriëntatie en bedrijfsmanagement bestudeerd. De interactie tussen het maatschappelijke niveau en bedrijfsniveau krijgt aandacht: hoe en onder welke voorwaarden kunnen de verschillende initiatieven indalen in praktijken op bedrijfsniveau en uitgebouwd worden tot kansrijke strategieën?

## 7 DLO-programma publiek en bestuurlijk draagvlak voor natuur en landschap

Bij DLO is een nieuw programma voor sociaal-wetenschappelijk draagvlakonderzoek gestart. Dit is bedoeld om de samenwerking tussen drie instituten te bevorderen: Staring Centrum (SC-DLO), Instituut voor Bos en Natuurbeheer (IBN-DLO) en Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO). Afstemming tussen vraag en aanbod heeft geleid tot vier projecten in het Werkplan 1997:

- 1 Doorwerking natuurbeleid: beleidsstrategieën voor bestuurlijk en particulier draagvlak (IBN-DLO (projectleider) en LEI-DLO).
- 2 Inpasbaarheid van strategieën voor natuurbeheer op boerenbedrijven (SC-DLO, projectleider).
- 3 Cultureel draagvlak voor natuur. Een praktijkstudie (SC-DLO (projectleider) en IBN-DLO).
- 4 Gids Draagvlak voor natuur. Begrippen, strategieën en resultaten van onderzoek (SC-DLO (projectleider), IBN-DLO en LEI-DLO).

Het laatste project vervult een spilfunctie. Voor draagvlakonderzoek is expertise aanwezig, echter versnipperd, niet altijd goed toegankelijk en niet toegespitst op draagvlak voor natuur en landschap. Het project is klantgericht. We beginnen met een inventarisatie van draagvlakproblemen bij mensen die werkzaam zijn in beleid en voorlichting. Daarna wordt gezocht naar bestaande concepten uit de literatuur, die ondersteunend kunnen zijn voor effectief beleid. Een en ander wordt aangevuld met empirische uitkomsten van praktijkgericht onderzoek.

## Relatie tussen praktijkgericht en universitair onderzoek

*Cees van Woerkum (LUW)*

### 1 Inleiding

Aan mij is gevraagd of ik iets wil zeggen over de relatie tussen universitair en praktijkgericht onderzoek. De LUW en DLO in één kenniscentrum, hoe moet dit? Zeker wil ik dit graag doen. Want de vraag roept bij mij het een en ander op. Hoezo dit onderscheid? Zijn wij dan niet praktijkgericht? Dat zou toch heel vervelend zijn, want de Landbouwniversiteit is een ingenieursopleiding en het onderzoek moet ertoe bijdragen dat de ingenieurs wat kunnen. Niet alleen bijdragen tot de wetenschap in al zijn schitterende facetten, maar ook tot het oplossen van problemen. Bijvoorbeeld het omvormen van een vastgelopen landbouwmodel tot iets dat ecologisch wèl stand kan houden en economisch kansen heeft. Of tot een beter milieu. Of tot beter voedsel. Of tot meer en betere natuur. Als we daar niet toe kunnen bijdragen zijn we overbodig.

Als de LUW niet in staat is om innovatief, responsief en interactief met haar omgeving om te gaan dan moet die LUW maar opgedoekt worden. Universiteiten die aan een bepaald beroepsveld gekoppeld zijn, de vroegere hogescholen, moeten met dit veld aan de slag op straffe van opheffing.

Maar natuurlijk zijn er wel verschillen. Het praktijkgericht onderzoek is misschien méér praktijkgericht dan het universitaire. Ik wil direct het klassieke model schetsen wat het verschil verduidelijkt, om dit model vervolgens grondig onderuit te halen. Tenslotte schets ik het alternatief.

Intussen voel ik me als de TV-zender Sport 7 die in zijn laatste uitzending over zichzelf televisie moest maken. De voorlichtingskunde is hier onderwerp van discussie. Hoe verhoudt die zich als universitaire wetenschap tot het DLO-praktijkonderzoek? Maar de voorlichtingskunde is ook een tak van sport waar kennisbenutting en diffusie van wetenschappelijke resultaten, van de universiteit naar de gebruiker, onderwerp van studie is. We bestuderen hier nu dus onze eigen producten, als een arts die bij zichzelf de temperatuur opneemt. Ik hoop dat dit zelfonderzoek goed gaat uitpakken.

### 2 Het klassieke model

In het klassieke model is er een proces waar te nemen van fundamenteel onderzoek, ofwel zuiver wetenschappelijk onderzoek, via toegepast onderzoek, via de beproeving op praktijkschaal (prototypes uitproberen) naar verspreiding van resultaten en uiteindelijk benutting. In concrete termen: de Landbouwniversiteit stuurt haar rapporten vol met de allernieuwste verworvenheden naar DLO-instellingen; die

proberen daar wat praktisch van te maken en doen daartoe toegepast onderzoek; de resultaten daarvan sturen ze vervolgens door naar de proefstations en proefboerderijen, waar intussen de landbouwvoorlichters op de stoep staan om de nuttige kennis naar boer en tuinder te brengen.

Dit model is al jaren geleden flink aangepakt. Zo is het duidelijk dat de pijltjes ook andersom kunnen en zelfs moeten gaan: van de boer naar de voorlichter, naar het proefstation, naar het praktijkgerichte onderzoek en tenslotte naar de universiteit. Zoals Van den Ban al in 1974 schreef in de hem kenmerkende stijl: Menige goede onderzoeker raakt zodanig geboeid door het probleem, waar hij mee bezig is, dat hij hier steeds dieper induikt zonder zich af te vragen of er geen andere problemen zijn, die verder zijn aandacht zouden moeten vragen. Met andere woorden: laat je die zuiver wetenschappelijke onderzoekers hun gang gaan dan zijn ze heel nijver en enthousiast bezig met oplossingen te zoeken voor problemen die alleen zij bevroeden.

Van den Ban merkt wel op dat bij de zuiver wetenschappelijke onderzoekers een grotere vrijheid nodig is om tot resultaat te komen, zowel ten aanzien van probleemkeuze, van methodiek als van werktijden. Dat laatste spreekt ons natuurlijk erg aan. Bij u de prikklok, bij ons 'laissez faire'. Hoe dan ook: vrijheid lijkt essentieel. De meer fundamentele wetenschap moet risico's kunnen lopen. Het praktijkgerichte onderzoek is eerder accountable, daar moet het geld tot aantoonbaar resultaat leiden. In theorie althans.

### **3 Bezwaren**

Wat is er tegen dit transmissiemodel van kennis in te brengen? Een heleboel. Laat ik wat punten op een rij zetten. Ik begin met een vrij pragmatisch punt en ik eindig met een meer principieel bezwaar.

Het eerste probleem is dat een onderzoeker nog altijd een mens is, met bijbehorende eigenschappen. Een van die eigenschappen is dat een bepaalde clustering van talent bij universitaire en praktijkgerichte onderzoekers moeilijk vastgelegd kan worden. De praktijkgerichte onderzoeker kan vanwege zijn aard sterk theoretisch geïnteresseerd zijn en méér vanuit nieuwe disciplinaire ontwikkelingen opereren dan zijn collega op de universiteit. Omgekeerd kan een universitaire onderzoeker veel praktische aanleg bezitten en zich bezighouden met down-to-earth problemen die op zijn weg komen. Wat wij apart houden gaat in realiteit door elkaar heen lopen, vanwege die persoonlijke factor. Als ik naar mezelf kijk dan merk ik op dat ik een zwaar theoretisch boek heb geschreven over het concept communicatie in de sociologie, in de diverse stromingen daarvan, maar ook een boek over voorlichting via drukwerk samen met een vormgever. Dat laatste boek had ik misschien niet mogen schrijven. Maar ik ben gek op alles wat ritselt, de blaadjes aan de bomen (natuur) en de blaadjes in een brochure (communicatie via printmedia). Het blad kruipt waar het niet gaan kan. Ik heb absoluut geen spijt van praktische escapades en bezondig me er nog regelmatig aan. En ik betrap DLO-onderzoekers wel eens op vrij fundamentele gedachten. Fout? Ik denk van niet.

Het tweede punt betreft de veronderstelling dat het fundamenteel onderzoek risicodragend moet zijn of is en dat voor de praktijk de teugels steeds strakker moeten worden aangetrokken. Tegen dit idee is veel in te brengen. Allereerst is het universitaire onderzoek nogal eens verre van experimenteel en risicovol, door een aantal oorzaken. Onderzoekers zitten soms jarenlang in programma's die ooit zijn bedacht vanuit de toenmalige wetenschappelijke prioriteiten. Intussen is er links en rechts van alles gebeurd, de oude theorieën zijn bekritiseerd en verlaten, nieuwe zijn opgekomen, en die onderzoeker werkt maar door aan zijn ijzeren project, waarvoor hij is aangenomen of dat hij heeft aangepakt. Er zijn altijd nog wel tijdschriften te vinden die dergelijk werk publiceren, ook al is het van gisteren. Deze hele tendens wordt sterk in de hand gewerkt door het belang van ex-post beoordeling van programma's. Wie met één programma, met bepaalde thema's en bepaalde theorieën, veel succes heeft na vijf jaar kijkt wel uit om voor de komende vijf jaar het roer om te gooien. Toch zou dit vaak moeten gebeuren.

Belangrijker is het gegeven dat uit de andere schakels van de keten evenzeer sterke creatieve impulsen kunnen komen, uit het toegepaste onderzoek of zelfs uit de praktijk. In mijn wereld is het denken over organisatie en omgevingsvraagstukken sterk gestimuleerd vanuit de commerciële onderzoeks- en adviespraktijk, waar professionals met vaak zeer nieuwe concepten aan het werk gaan. Ze onderscheiden zich daarmee welbewust van anderen, ze moeten zich zo wel profileren, de concurrentie is hoog. Dit drijft hen tot riskante maar innovatieve benaderingen. Waar het me om gaat is het idee van professionalisme. Wie van de universiteit afkomstig is en in de praktijk gaat werken kan daarom nog wel nadenken en tot nieuwe ideeën komen. Het is niet alleen de achtergebleven vriend of vriendin die op de universiteit blijft werken, die tot innovatie in staat is. Ik merk bij professionals in de praktijk soms een veel creatievere benadering van de nieuwste problemen, die zij trouwens ook veel beter zien, dan bij collega's op universiteiten.

Tenslotte: meer en meer wordt verondersteld dat het bij kennisbenutting niet om transmissie gaat, maar om constructie. De practicus gebruikt allerlei ideeën die hij tegenkomt van de wetenschap, van professionals, voor het uitwisselen van ervaringskennis. Kennis is geen handelswaar die je doorgeeft maar een vervormbaar iets dat tot iets nuttigs gemaakt wordt door de benutter zelf, in contact met zijn omgeving. Hier staan tegenover elkaar het idee van stock knowledge en flow knowledge. In het oude model denken we in termen van stock, een bepaalde voorraad kennis die doorgeschoven wordt. Nu denken we eerder in flow, iets wat tussen mensen als het ware vloeiend aanwezig is, als een potentieel dat kan worden benut in interacties. Dat daarbij ook gedacht wordt aan on-line consultaties via Internet door gebruikers en aan Internet-discussies zal niemand verbazen. Hier vinden we bij uitstek het nieuwe kennisconcept terug. Een groot potentieel dat opportunistisch benut wordt, met de gebruiker als initiatiefnemer. Het hele diffusie-idee komt daarbij op de tocht te staan. En de elektronische discussies ondergraven de hiërarchie van wetters en niet-wetters evenzeer. Iedereen kan meepraten op grond van zijn of haar inzichten en kennis.

## 4 Het nieuwe kennisconcept

We gaan toe naar netwerken van onderzoekers, professionals in de praktijk, gebruikers die elkaar over bepaalde thema's ontmoeten. Ik wil de ontwikkelingen nu in een drietal opmerkingen schetsen.

De eerste opmerking gaat over de vraag waar vooruitgang op kennisgebied valt waar te nemen. Dit is vooral daar waar netwerken van onderzoekers en practici elkaar (ineens) vinden rond een veelbelovend thema. Dan gebeurt er wat, dan komt er energie en vaak ook het nodige geld vrij. Het gaat dus om het samenvallen van een aantal impulsen. En niet om een impuls die doorgegeven moet worden.

De tweede opmerking betreft het gegeven dat dit proces moeilijk planbaar is. We moeten af van die programmeringsdwang. Dat werkte in Rusland niet en hier evenmin. Zo is Silicone Valley nooit een begrip geworden. Waar we – gedwongen – in grote programma's onze activiteiten voor jaren moeten vastleggen, moeten we althans proberen er zoveel mogelijk naast te doen en af te wijken waar dit zinvol en mogelijk is.

De derde opmerking behelst de noodzaak tot contact. Om te kunnen profiteren van het goede momentum bij een aantal actoren moeten we die wel kennen en regelmatig ontmoeten. We hebben als vakgroep goede ervaringen met netwerkformatie rond bepaalde onderzoeken. Zo hebben we bij ons natuuronderzoek (zie o.a. de publicaties van Noëlle Aarts), vanaf het begin Kees Volker uitgenodigd. Hieruit is ook omgekeerd contact voortgevloeid. Daarom sta ik hier. Zo gaan die dingen. Het mooiste is ongeregeld contact, juist niet geprogrammeerd, maar op basis van een concreet idee of een acute behoefte. Dat heeft impuls waarde. Overleg om het overleg kost alleen maar energie.

In het onderzoek aan onze vakgroep Voorlichtingskunde zien we duidelijk hoe zich rond het thema natuur netwerken ontwikkelen, zowel in de praktijk als in de wetenschap. Interessant zijn ook de contacten met biologen en andere natuurwetenschappelijke onderzoekers. Uiteindelijk moeten we de rationaliteiten van verschillende actoren, wetenschappelijk, maatschappelijk en politiek/bestuurlijk, met elkaar in verband brengen. Dat moet het product van een goed netwerk zijn: een geïntegreerd ontwerp.



## **Kort verslag van de discussie**

*Henk Heusinkveld (SC-DLO)*

### **1 Inleiding**

In het laatste deel van de middag was er gelegenheid tot discussie. Deze bleef hoofdzakelijk beperkt tot reacties op de verschillende inleidingen en stellingen. Daarom is in dit korte verslag de volgorde van de lezingen aangehouden.

### **2 Bijdrage van Agnes van den Berg**

De discussie spitste zich toe op wat Agnes van den Berg neuroticisme noemt. De vraag werd gesteld of neuroticisme te maken heeft met vervreemding van de natuur, het niet meer kennen van die natuur. Agrariërs leven meer geïntegreerd met de natuur, zij wonen in en werken met de natuur, en zij voelen zich niet vervreemd van die natuur. Boeren werken dan ook met en zijn afhankelijk van wat in het draagvlak-onderzoek voor de Natuurverkenningen (zie de bijdrage van Arjen Buijs) hoog scoorde als echte natuur, dat wil zeggen de elementen. De stedeling kan zich gefrustreerd voelen in zijn behoefte om contact te hebben met de natuur. Neuroticisme zou hier mee kunnen samenhangen.

Verder kwam de vraag op wat de stedeling zoekt in de natuur. Volgens enkele aanwezigen in de zaal wil men alleen ruige natuur om er kortstondig in te recreëren en woont men verder liever in een gecontroleerde en beheerste omgeving. Stadstuintjes zijn immers ook niet ruig. Dus stadsmensen willen volgens deze sprekers op zondagmiddag even de natuur in, maar daarna zoeken ze toch weer liever hun keurig aangeharkte woonomgeving op.

Ook werd ingegaan op de vraag hoe belangenloos de waardering van natuur is. Er is in het belevingsonderzoek niet expliciet aandacht besteed aan wel of geen economische betrokkenheid bij de beheersing van de natuur. Deze factor zal meespelen in het natuurbeeld. Kan het economische belang het verschil tussen boeren en niet-boeren wat betreft de waardering van natuurbeelden verklaren?

### **3 Bijdrage van Marcel Pleijte**

In zijn bijdrage vertelt Marcel over de inzet van vrijwilligers en uitkeringstrekkingen om bomen te verwijderen, waardoor een stuifzandgebied zich kan uitbreiden. Eén van de aanwezigen herinnerde zich dat vroeger werklozen voor het omgekeerde werden ingezet, namelijk bij het inplanten van stuifzandgebieden.

Volgens Marcel Pleijte zouden de vrijwilligers die bij het onderhoud betrokken zijn, meer naar buiten moeten treden, meer nadruk op voorlichting en werving kunnen leggen (stelling 2). Opgemerkt werd dat je moet aansluiten bij de wensen van de vrijwilligers. Mensen die bezig zijn met onderhoud houden nu eenmaal van zagen, anderen zijn meer bezig met het vergroten van draagvlak. Er werd voor gepleit om iedereen zijn eigen bijdrage te gunnen, een bijdrage die het best aansluit bij de persoon in kwestie. Moeten vrijwilligers, die het heerlijk vinden om buiten werkzaamheden te verrichten, wel worden opgezadeld met het vraagstuk van het vergroten van draagvlak en het werven van vrijwilligers? Daar zijn die vrijwilligers toch helemaal niet mee bezig? Uit de zaal kwamen geluiden dat het mobiliseren van vrijwilligers niet een taak is voor de vrijwilligersgroepen maar voor organisaties als de IVN-regiogroep en Stichting Landschapsbeheer Gelderland. Ook vraagt men zich af of de twee stellingen bij het verhaal over Doetinchem generaliseerbaar zijn voor andere vrijwilligersgroepen.

Marcel Pleijte antwoordde dat het laatste niet het geval is. De stellingen zijn afgeleid uit de situatie in Doetinchem en zullen niet voor elke vrijwilligersgroep opgaan. Achter stelling 1 ('De betekenis van vrijwillig landschapsbeheer ligt meer in vergroting van het draagvlak voor natuur en landschap dan in de verrichte werkzaamheden in het veld') ligt de veronderstelling dat vrijwillig landschapsbeheer slechts een klein deel van de totale natuur- en landschapszorg omvat. Hoe nuttig die kleinschalige werkzaamheden ook zijn voor natuur en landschap en hoe gewenst dus dit directe effect, het indirecte effect is belangrijker. En dat is dat vrijwilligerswerk bij de bevolking de bereidheid vergroot om zich in de politiek, en in de samenleving in het algemeen, in te zetten voor het belang van natuur en landschap. Vrijwilligerswerk kan dus ook indirect veel betekenen voor de zelfwerkzaamheid onder burgers.

Bij stelling 2 ('vrijwilligers moeten minder naar 'binnen gekeerd' zijn en meer aandacht besteden aan de werving van vrijwilligers') ligt er inderdaad een taak voor de IVN-regiogroep, Stichting Landschapsbeheer Gelderland en de gemeente Doetinchem om het draagvlak onder de bevolking te vergroten. Een echte discussie hierover wordt binnen die organisaties echter niet gevoerd. Een praktisch probleem is dat de organisaties te weinig capaciteit hebben om deze taak naast de andere activiteiten goed uit te voeren. De druk van vrijwilligers op deze organisaties ontbreekt en de vrijwilligers zelf geven ook aan dat zij bepaalde werkzaamheden wegens tijdgebrek niet kunnen verrichten. De vrijwilligers vinden een groep van vijftien tot twintig mensen groot genoeg. Een grotere groep staat het saamhorigheidsgevoel in de weg en brengt bovendien meer administratieve werkzaamheden met zich mee. Deze redenen hoeven volgens Pleijte echter niet uit te monden in passiviteit. De werkgroep 'landschapsbeheer' kan de oprichting van bijvoorbeeld een tweede groep stimuleren door samen met de IVN-regiogroep, Stichting Gelders Landschap en de gemeente Doetinchem een mobilisatiestrategie uit te zetten. De bijdrage van de werkgroep 'landschapsbeheer' kan niet gemist worden, omdat deze werkgroep veel praktijkervaringen heeft met de individuele betrokkenheid van vrijwilligers.

#### **4 Bijdrage van Arjen Buijs**

Uit de enquête-resultaten blijkt dat de Nederlander een brede natuurdefinitie heeft. Op de vraag: 'Wat is volgens u echte natuur?' zal de deskundige een antwoord geven dat afwijkt van het antwoord van de gemiddelde Nederlander. Dit is niet verwonderlijk, aangezien natuur geen objectief gegeven is maar een sociale constructie. Mensen construeren actief hun eigen werkelijkheid en geven de natuur daarin een plaats. De betekenis van natuur kan daardoor van persoon tot persoon verschillen. Er bestaat dan ook geen consensus over wat natuur is, wel is duidelijk dat veel Nederlanders een breed scala van onderwerpen als echte natuur beschouwen.

De stelling die Arjen Buijs presenteert is dat in het natuurbeleid meer rekening gehouden moet worden met het feit dat de meeste Nederlanders een breed natuurbeeld hebben. Vanuit de zaal werd opgemerkt dat daardoor de biodiversiteitsdoelstellingen, die Nederland op zich genomen heeft, in het gedrang kunnen komen. Deze spanning tussen doelstellingen en draagvlak wordt door Arjen Buijs onderschreven.

Verder werd de vraag gesteld of het natuurbeeld beïnvloed wordt door kennis van de natuur. In ander onderzoek is een verband daartussen gevonden. De resultaten uit het draagvlakonderzoek voor de Natuurverkenningen lijken er op te wijzen dat ook veel vrijwilligers een breed natuurbeeld hebben, hetgeen zou betekenen dat kennis en natuurbeelden geen invloed op elkaar hebben. Dit laat onverlet dat het belangrijk is om na te gaan hoe en in welke mate kennis een natuurbeeld beïnvloedt. En hoe het natuurbeeld beïnvloed kan worden door natuur- en milieueducatie. Overigens, bij nadere analyse blijkt ook in het NVK-onderzoek een verband te bestaan tussen kennis en natuurbeelden (mededeling Arjen Buijs).

#### **5 Bijdrage van Kees Volker**

Gevraagd werd het verschil tussen de domeinen gemeenschap en overheid te verduidelijken. Wat is het verschil tussen een gemeenschapsgoed en een collectief goed? Ligt dit in het feit of mensen er zelf verantwoordelijkheid voor nemen? Is een knotwilg een gemeenschapsgoed omdat vrijwilligers de taak op zich nemen deze te onderhouden?

Kees Volker bevestigt dat het verschil tussen natuur als gemeenschapsgoed en een collectief goed te maken heeft met wie binnen de samenleving de verantwoordelijkheid voor de zorg van de natuur op zich neemt. Dat bepaalt de natuur, bijvoorbeeld een knotwilg, niet; de mensen beslissen daarover onderling. In het eerste geval neemt bijvoorbeeld een groep burgers de verantwoordelijkheid. Bij een collectief goed gaat het om een knotwilg die maatschappelijk zo waardevol is of zoveel dilemma's oproept, dat de verantwoordelijkheid voor dit cultuurgoed niet bij een particulier kan worden gelegd maar bij de overheid (bijvoorbeeld de gemeente) namens de samenleving. Er is wel een verschil tussen taken en verantwoordelijkheden. De taak om die boom in de praktijk te behouden (de concrete zorg dus) kan namens de overheid

uitbesteed of gedelegeerd worden aan particulieren. Maar het is de overheid die daarover steeds verantwoording moet afleggen aan de samenleving (de politiek).

Opgemerkt werd dat in sociaal-wetenschappelijk onderzoek de focus zal liggen op: Wat vindt men van natuur? Wat doet men voor natuur en hoe wordt men door natuur beïnvloed (stress, beleving)? Met deze opmerking werd ingestemd. Er zijn ook concepten voor beschikbaar, bijvoorbeeld in de sociale psychologie het attitude-gedragsmodel. Maar de agenda van het sociaal-wetenschappelijk natuuronderzoek is breder. In dergelijke modellen zou bijvoorbeeld de sociale context expliciter aan bod moeten komen. Het gaat er namelijk niet alleen om welke individuele afwegingen en keuzes mensen maken. Het gaat er óók om welke kansen en beperkingen de samenleving biedt aan mensen om zich voor het behoud van natuur in te zetten.

Tenslotte lag er de vraag wat de relatie is tussen draagvlak voor natuur en draagvlak voor milieu. Kees Volker antwoordde dat natuur en milieu sociaal-cultureel gezien verschillende zaken zijn, maar in onderzoek voor draagvlakvergroting op elkaar betrokken moeten worden. Want zonder basiskwaliteit van het milieu (bodem, water, lucht) is geen sprake van een duurzame natuurkwaliteit. Milieu is een goed voorbeeld van een collectief goed: Een duurzaam milieu is voor het overleven van mensen zo essentieel dat dit een kerntaak van de overheid zou moeten zijn; handhaving binnen de samenleving moet dan ook door krachtig overheidsbeleid zekergesteld kunnen worden. Milieu is voor mensen echter meer een noodzakelijke bestaansvoorwaarde dan een inspirerend perspectief. Daarom verdient natuur als strategisch element veel aandacht. Natuur staat méér dan milieu voor persoonlijke betrokkenheid en verrijking van het bestaan. De natuur kan veel teruggeven. Daarom moet de overheid de verantwoordelijkheid voor de natuur niet van de mensen overnemen of afpakken, maar deze juist zoveel mogelijk steunen.

## **Aanhangsel: Informatie over lopende projecten**

### **1 Bijdrage van Van den Berg**

**Titel:** *Modellering beleving landschapsveranderingen*  
**Looptijd:** 1993-1997  
**Projectteam:** A.E. van den Berg  
C.A.J. Vlek en J. van der Pligt (promotoren)  
J.F. Coeterier, H. Dijkstra en L. Hendrickx (leden Begeleidings-  
commissie)  
**Financiering:** Stimuleringsprogramma Natuurbeleidsplan, deelprogramma Landschap-  
pelijke waarden  
**Doel:** Het ontwikkelen van een model voor het verklaren en voorspellen van  
de esthetische waarde van natuurontwikkelingsmaatregelen  
**Opzet:** 1 Veldonderzoek  
2 Experimenten  
**Product:** Dissertatie (RU-Groningen)

### **2 Bijdrage van Pleijte**

**Titel:** *Prioritaire groepen in natuur- en landschapsbeheer (SC-project 7564).*  
**Looptijd:** Voorjaar 1996 – najaar 1997  
**Projectteam:** C.M. Volker (projectleider)  
A.E. Buijs  
M. Pleijte  
**Financiering:** DWK/IKC. Stimuleringsgelden voor landschapsonderzoek  
**Doel:** Inzicht in de sociale basis voor behoud en beheer van natuur en  
landschap in het buitengebied (groepen in het vrijwillig natuur- en  
landschapsbeheer). Hoe kan het vrijwilligerswerk direct en indirect  
geactiveerd worden (mobilisatie van doelgroepen)? En hoe kan daarbij  
het gemeentelijk Landschapsbeleidsplan ingezet worden (optimaliseren  
van het lbp)?  
**Opzet:** 1 Uitvoeren van vier cases (Doetinchem, Hilversum, Boxtel,  
Leidschendam)  
2 Vergelijkende analyse  
**Producten:** 1 Werkdocumenten per case  
2 Eindrapport

### 3 Bijdrage van Buijs

**Titel:** *Deelproject Draagvlak (SC-onderdeel: Publieke opinie en natuur)*  
**Looptijd:** april – december 1996  
**Projectteam:** J. Bervaes (IBN; projectleider)  
A.E. Buijs (SC)  
P. Filius (IBN)  
C.M. Volker (SC)  
**Financiering:** LNV  
**Doel:** Bijdrage aan Natuurverkenningen 1997  
**Opzet:** Publieksenquête (veldwerk is verricht door Intomart)  
**Product:** A.E. Buijs en C.M. Volker, 1997. Publiek draagvlak voor natuur en natuurbeleid (in voorb.)

### 4 Bijdrage van Volker

**Titel:** *Strategieën voor natuurbeheer op landbouwbedrijven (SC-project 2750)*  
**Looptijd:** januari – december 1997  
**Projectteam:** C.M. Volker (projectleider)  
H. Heusinkveld  
**Financiering:** DLO-Programma Publiek en bestuurlijk draagvlak voor natuur en landschap  
**Doel:** Inzicht in de verbreding van draagvlak voor natuurbeheer op landbouwbedrijven, in het bijzonder de verbreding van steun voor natuurbeheer en milieumaatregelen onder boeren in waardevolle cultuurlandschappen  
**Opzet:** 1 Case studie Noordoost-Twente  
2 Evaluatie  
**Product:** 1 Gebiedsrapportage  
2 Eindrapport

**Titel:** *Gids Draagvlak voor natuur. Begrippen, strategieën en resultaten van onderzoek*  
**Looptijd:** eind februari 1997 – maart 1998  
**Projectteam:** C.M. Volker (SC; projectleider)  
A.E. Buijs (SC)  
N. van den Eeden (LEI)  
J. Hinssen (IBN)  
**Financiering:** DLO-programma publiek en bestuurlijk draagvlak voor natuur en landschap  
**Doel:** 1 Intern: samenwerking tussen drie DLO-instituten  
2 Extern: kennismontage ten behoeve van gebruikers in de praktijk  
**Opzet:** Instellen van een Gebruikersgroep, inventarisatie van draagvlakproblemen in de beleidspraktijk (enquête), selectie sleutelbegrippen, samenstellen van werkdocument, productie van een boekje.  
**Product:** 1 Gezamenlijk werkdocument (SC, IBN, LEI)  
2 Boekje (gids)